

DE DOMPHOORN

TIJDSCHRIFT VAN NATUUR- EN VOGELWACHT DE VIJFHEERENLANDEN

NR.: 3

55e jaargang SEPTEMBER 2021

DE DOMPHOORN

Driemaandelijke uitgave van
Natuur- en Vogelwacht
De Vijfheerenlanden

Nr. 3 55e jaargang SEPTEMBER 2021

Redactie:

Dhr. D. Kerkhof,
Vianen

Mevr. J. Lemcke,
Schoonrewoerd

Redactieadres:

dkerkhof@xs4all.nl
06-51042553

Sponsors:

Autobedrijf Van Zessen
Lexmond

Van de Scheur Logistiek
Vianen

Case Electronics
Arkel

Bankrekeningnummers:

Voor contributie:
NL 07 INGB 0001 4752 64

Voor fruit en producten uit
de Groene Winkel:
NL 57 RABO 0301 9643 94

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden door het ingevulde aanmeldingsformulier te sturen naar de ledenadministratie via ons adres: Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd of dit, tijdens openingsuren, af te geven in ons verenigingsgebouw De Schaapskooi. Aanmelden kan ook via onze website www.natuurcentrum.nl

Adreswijzigingen en opzeggingen dienen schriftelijk kenbaar gemaakt te worden aan de ledenadministratie via ons postadres, hierboven vermeld, of via het e-mailadres: info@natuurcentrum.nl

Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Eventuele opzeggingen dienen uiterlijk 1 november voorafgaand aan het beoogde jaar bij de ledenadministratie gemeld te worden.

De contributie

 bedraagt minimaal:

- voor jeugdleden tot 16 jaar	€ 6,25
- voor leden	€ 12,50
- voor leden die ook <i>Het Vogeljaar</i> ontvangen	€ 25,50

Uiterste inleverdata kopij

 DompHoorn bij de redactie

voorjaarsnummer	20 februari
zomernummer	20 mei
herfstnummer	20 augustus
winternummer	20 november

Aanwijzingen voor auteurs

De Dompfoorn is bedoeld voor verenigings- en werkgroepnieuws, excursieverslagen en artikelen over natuur en landschap en het beheer en behoud daarvan. De nadruk ligt sterk op De Vijfheerenlanden.

Teksten graag als platte tekst aanleveren in een gangbaar tekstprogramma, zoals Word. Bijschriften bij foto's en tabellen liefst aan het eind van de tekst plaatsen; in de tekst zelf alleen de nummers van foto's en tabellen vermelden op de gewenste plek. Tabellen bij voorkeur los aanleveren als Excelbestand.

Foto's moeten van goede kwaliteit zijn en los (dus niet in de tekst) aangeleverd worden in hoge resolutie: minimaal 250 dpi, liever 300 dpi of meer. In byte: 1-4 MB.

De redactie kan een artikel inkorten of formuleringen wijzigen t.b.v. de leesbaarheid.

INHOUDSOPGAVE

02	Van de bestuurstafel	21	Ooievaars brengen in 2021 twee jongen groot
03	Expositie Willem van Hoogdalem	22	Activiteitenoverzicht september t/m december 2021
04	<i>Cladonia fimbriata</i> (kopjes-bekermos)	26	Vogelwerkgroep – nestkasten 2021
08	Het schoonmaken van de Schaapskooi	28	Verschil maken
10	Wandeling Koorwaardplas 25 juli 2021	30	Bijzondere vogelwaarnemingen in Vijfheerenlanden
12	Een nuttige plantenexcursie naar de Everdinger Waarden	35	De roerdomp, een sluiper in het moeras
15	Boekbespreking: De Hooivogel	36	Presentatieavonden oktober-december 2021
16	Boekbespreking: Kerken van goud, dominees van hout	41	Planken Wambuis
18	Activiteiten voor de jeugd		
20	Slootjesdag 2021 bij de Schaapskooi		

Omslag: *Watersnip*. Foto: Hille de Bruin.

In de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw nog een vrij gewone broedvogel in onze streek. In de lente kon je in de lucht boven je het 'blatende' geluid horen dat baltende watersnippen ('hemelgeiten') met hun staartpennen produceren. Of je hoorde het tikkende geluid (als van een klok) dat ze vanaf de grond maken. Tegenwoordig zien we ze bijna alleen als doortrekker. In september rusten en foerageren ze in natte graslanden en moerassen, zoals in de Everdinger Waarden, en langs sloten in de polders.

VANAF 7 OKTOBER ZIJN ER WEER TWEE- WEKELIJKSE PRESENTATIEAVONDEN

In het kort:

- U moet zich van tevoren per e-mail aanmelden.
- Alleen toegankelijk met een groen signaal op uw covidpaspoort.
- Meer informatie op pagina 23 in deze *Dompfoorn*.

Openingstijden van Natuurcentrum De Schaapskooi In het winterseizoen:

Op donderdag: 19.00 – 23.00 uur
Op zaterdag: 10.00 – 16.00 uur
Op zondag: 13.00 – 16.00 uur

Kijk voor de laatste berichten op onze website: www.natuurcentrum.nl

Schaapskooi weer open

De Schaapskooi kon de hele zomer weer open; zowel het terras als binnen. Op dit moment werkt de horeca nog met reserveren c.q. het vastleggen wie op bezoek was. Nu het einde van 1,5 meter afstand houden in zicht komt, is er meer aandacht voor luchtverversing. Bij droog en warm weer is dat voor ons geen probleem. Het bestuur beraadt zich nu over de noodzaak apparatuur aan te schaffen.

Natuurpresentaties

Op pagina's 23 en 36-40 kunt u meer lezen over de presentatieavonden (voorheen dia-avonden genoemd). Denk eraan dat u zich zult moeten aanmelden en alleen naar binnen kunt met een groen signaal op uw covidpaspoort. Er is druk nagedacht over de mogelijke opties en dit is kortgesloten met de diverse mensen die al voor vorig jaar een presentatie hadden afgesproken. De uitkomst van dit overleg gaat vers van de pers *De Dompfoorn* in. Dit heeft ook geleid tot enige vertraging in het drukken van *De Dompfoorn*. Het bestuur is blij dat de vereniging langzamerhand weer in haar volle breedte tot leven komt en de leden biedt waarvoor we lid zijn: samen genieten van de natuur.

Jeugdactiviteiten zomer 2021

De slotjesdag dit jaar was erg gezellig. De vangst mager en eenzijdig. Op het eind van de dag werd de oorzaak duidelijk. Een van de kinderen vond een grote Amerikaanse rivierkreeft. Dat leidde tot veel sensatie, maar is natuurlijk slecht nieuws. Het ZHL heeft de soort ook al ontdekt. Er wordt druk uitgeoefend op het waterschap hier iets aan te doen. Voor onze jeugdactiviteiten koos Chris ook dit jaar vooral voor de excursievorm. Ouders kunnen meekomen en daardoor ontstaan informele groepjes die vanzelf een beetje afstand houden. De belangstelling groeit. We zijn nu ook gestart met inloopmiddagen.

Fietsdag 2021

De fietsdag kon doorgaan met mooi weer. We kregen bijna 100 deelnemers. Dat was mogelijk door met een fiks aantal deelnemers af te spreken dat zij de route 's ochtends thuis gemaïld kregen en van daaruit een punt op de route konden kiezen. Daardoor werd de aanmelding in de Schaapskooi goed gespreid.

Vleermuizen

Eind augustus heeft de Liniewacht informatie gegeven over de vleermuizen. Het weer was goed genoeg om met de apparatuur buiten naar vleermuizen te zoeken. Intussen zijn er nog wat extra vleermuiskasten in de omgeving van de Schaapskooi geplaatst.

Promotie natuur en landschap

Polderleven, het blad van Den Hâneker, is gestopt. Het bestuur zoekt naar nieuwe vormen om onze activiteiten onder de aandacht te brengen. Intussen wordt de gemeente actiever op het punt van recreatie en toerisme. Op een eerste brainstormavond werd vaak de opmerking gehoord dat er te veel aandacht is voor de steden en te weinig voor alle mogelijkheden die de natuur in de gemeente biedt.

Windturbines

We hebben in oktober 2020 met een aantal actieve leden gesproken over de plaatsing van windturbines. Jammer genoeg probeert de gemeente haar zin door te drijven door een keuze te geven uit twee slechte opties. Tegenover plaatsing in de buurt van Zijderveld (op de route tussen weidevogelsterrein de Huibert en de plassen bij Everdingen), hebben we de keuze voor plaatsing langs de rand van Natura 2000-gebied Achthoven. Adviezen van de kant van de Rijks- en provinciale adviseurs voor natuur en een kwalitatief mooi landschap worden nog steeds genegeerd.

Nieuwbouwplannen Leerdam

Ook het natuurterrein van Ter Leede wordt bedreigd door de aanleg van een grote nieuwe woonwijk ten noorden van Leerdam be-

kroond met een rondweg. Onder het mom van krapte op de woningmarkt, is de gemeente blind voor de nog steeds langzame verkoop van de huizen in Broekgraaf. Onder economie is men het eens: de hogere prijzen komen door de lage rente. Beleggen in vastgoed is aantrekkelijker en de particulieren kunnen (nu nog) een hogere koopprijs bieden. Tegelijkertijd wijzen cijfers uit dat er alleen tekort is aan woningen die voor de lage en middeninkomens betaalbaar zijn, terwijl in de duurere huursector de leegstand 12% is.

Groenbeheer gemeente Vijfheerenlanden

Wellicht heeft u ook het artikel in *Het Kontakt* gelezen over de klachten over groenbeheer.

Voorzien van een foto van een bankje overwoekerd door 'onkruid'. De gemeente maakt op het moment werk van het ontwikkelen van kruiden- en insectenrijke bermen. Daar zijn wij als natuur- en vogelwacht een warm voorstander van; het is immers goed voor de biodiversiteit, insecten en vogels. De zwakke schakels in dit beleid zijn de controle op de uitvoering en de voorlichting aan de omwonenden. Wellicht kunnen wij als leden in onze dagelijkse contacten in de buurt daar wat in betekenen.

Annelies van Egmond

EXPOSITIE WILLEM VAN HOOGDALEM

Vanaf 29 juli is er een expositie van de Leerdamse kunstschilder Willem van Hoogdalem in de Schaapskooi, het natuurcentrum van de Natuur- en Vogelwacht, Overboeicop 15 te Schoonrewoerd.

Geschoold door kunstschilder De Kok van de Haagsche Academie en door Piet Mulder uit Geldermalsen. Inspiratie haalt hij voornamelijk uit Leerdam en omgeving. Veel van zijn onderwerpen zijn landschappen en stads- en dorpsgezichten uit de omgeving van Leerdam. Daarnaast maakt hij ook portretten en bloemstillevens.

Belangstellenden kunnen de tentoonstelling tot eind oktober komen bewonderen bij ons in de Schaapskooi. In de Schaapskooi zijn regelmatig exposities te zien. Zie voor meer informatie en onze activiteiten onze website:

www.natuurcentrum.nl

CLADONIA FIMBRIATA (KOPJES-BEKERMOS)

Henri W. Groeneveld

In de voorbije vier jaar kwam ik regelmatig in de snijgriend achter de Schaapskooi. Deze oude griend, waar ieder jaar in januari wilgentenen gesneden worden, heeft zeer oude wilgenstoven. Enkele zijn doodgegaan, maar staan nog steeds overeind. En een van die dode stammen, ongeveer 1 meter hoog, was bijna helemaal bedekt met het kopjes-bekermos (*Cladonia fimbriata*), een zeer algemeen korstmos. Iedere keer als ik hier in deze snijgriend kwam, moest ik 'mijn dode stammetje' met dit fraaie korstmos met bekertjes even zien. Voor mij waren deze bekertjes op een rafelig groen

matje een levend raadseltje (zie Figuur 2).

De Zwitser Simon Schwendener publiceerde in 1869 een artikel waarin hij beschreef dat een korstmos een levende combinatie van twee organismen is: een schimmel en een eencellige groenalg. De schimmel zag hij als een 'parasiet', de groenalg als een 'slaaf'. Samen vormen zij het korstmos, dat kan leven op plaatsen waar geen van beiden afzonderlijk kan leven.

Veel wetenschappers waren toen zeer sceptisch over deze ontdekking. Dit was in strijd met de evolutietheorie van Darwin die 10 jaar eerder was verschenen: alleen de best aangepaste organismen overleefden de strijd om het bestaan in een voortdurend veranderend milieu. En nu zouden twee totaal verschillende organismen een uniek samenwerkingsverband aangaan om beter te kunnen overleven? Hoe gek kon het zijn. In 1877 introduceerde de Duitse botanicus hiervoor het woord 'symbiose'.

Het heeft jaren geduurd, maar rond 1900 werd dan toch algemeen geaccepteerd dat korstmossen uit een schimmel en een eencellige groenalg bestaan. Later is ontdekt dat in ongeveer 8% van de korstmossoorten de groenalg is vervangen door een blauwwier (een betere naam voor blauwwier is: cyanobacterie) en er bestaan zelfs een paar soorten waarin tegelijk groenalgen en blauwwieren als partners kunnen optreden. De groenalgen en blauwwieren kunnen – als de standplaats geschikt is – ook zelfstandig overleven. Er

Figuur 1. Januari 2018. Dood wilgenstoofje, bekleed met tapijten kopjes-bekermos in de snijgriend achter 'de Schaapskooi'. Dit stoofje is inmiddels verdwenen.

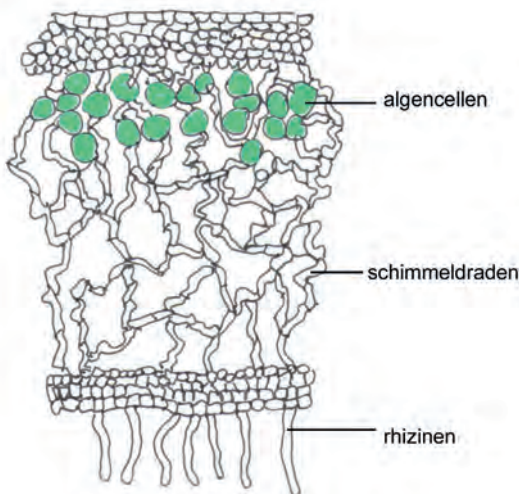
Figuur 2. Juni 2018. Detail van het kopjes-bekermos. Zeer algemeen voorkomend in Nederland. Hier op rottend wilgenhout in de snijgriend achter 'de Schaapskooi'. Op het hout grijsgroene grondschubben (3-6 mm diameter), daartussen de tot 1,5 cm hoge bekers.

zijn echter geen lichenvormende schimmels bekend die zonder algen of blauwwieren in leven kunnen blijven.

De schimmel vormt een soort mat met een taaie, dicht geweven boven- en onderlaag, schors of cortex genoemd. Daartussen zit een

laag die bestaat uit lossere schimmeldraden en eencellige groenalgen en/of blauwwieren, het 'merg'. Bij sommige soorten neemt de mat, of een deel van de mat, de vorm aan van een zich van het substraat verheffende staaf, bekerachtige structuur of zich vertakkend buizenstelsel.

Algen (of blauwwieren) en schimmeldraden vormen één geheel en wisselen onderling stofwisselingsproducten uit. Ze vormen samen een bijzonder organisme. Wortels zijn er niet. Aan de onderzijde kunnen bijzondere schimmeldraden (rhizinen) zitten waarmee de schimmelmat vast aan het substraat zit: steen, dood of levend hout, soms bodem. Water kunnen deze rhizinen niet opnemen. Het benodigde water wordt via de schors en ope-

Figuur 3. Dwarsdoorsnede van een korstmos. In het midden een laagje groene algencellen, die aan de schimmeldraden vast zitten. Aan de onderkant rhizinen (schimmeldraadjes) waarmee het korstmos vast zit op hout of steen. Dikte ongeveer 0,5 mm.

*Figuur 4.
Juli 2021.
Kopjes-beermos op een (dode) wilgenstoof in de snijgriend. Smurfje meet van top-tot-teen 3,9 cm.*

ningen daarin uit de lucht opgenomen. De groenalgen of blauwwieren nemen koolzuurgas uit de atmosfeer op en absorberen licht als energiebron voor fotosynthese; ze produceren dus suikers, die ook ten goede komen aan de schimmel. De schimmel zorgt voor bescherming tegen uitdrogen, UV-straling en vraat en haalt voedingsstoffen uit de lucht en uit neerslagwater of mist. Korstmossen leven helemaal van de lucht: 'gas-water-licht'!

Iedere soort heeft een voorkeur voor de plaats waarop ze voorkomen: op de (doorgaans zandige) bodem, op levend hout, op dood hout of op steen. Het zijn taaie, vaak zeer taaie organismen. En veel soorten verdragen een totale uitdroging. Ze gaan dan over in een rustfase, die wekenlang kan aanhouden. Als ze daarna weer water kunnen opnemen, kan binnen 24 uur hun stofwisseling hersteld zijn. Van kurkdroge korstmossen kunnen gemakkelijk stuk-

jes afbreken. Die worden door wind of water gemakkelijk verspreid en kunnen op geschikte plaatsen weer vasthechten en verder uitgroeien. Ze zijn het hele jaar aanwezig.

De schimmel kan ook sporen maken die, verspreid door de wind, op een andere plaats weer tot schimmel uitgroeien. Als daar een 'passende eencellige alg' gevonden wordt, kan daar weer het korstmos ontstaan.

DNA-onderzoek aan korstmossen leverde in 2016 een bijzondere ontdekking op: gistcellen! Die werden herkend aan hun DNA... In microscopische preparaten van korstmossen waren die niet gezien. Zijn daarin ook moeilijk te zien, tenzij ze met speciale technieken zichtbaar gemaakt worden. In 2018 werden nog meer organismen in korstmossen aangetroffen: grote hoeveelheden bacteriën die niet behoren tot de eerder genoemde cyanobacteriën oftewel blauwalgen... Korstmossen

kunnen dus uit vier of vijf componenten bestaan. En die leven in symbiose.

De naamgeving in Nederland is een beetje verwarrend. Een korstmos is geen mos!

Mossen zijn echte planten, zonder schimmelcomponent, die al heel vroeg in de evolutie zijn ontstaan. Net als de later geëvolueerde vaatplanten doen ze zelf aan fotosynthese, dus zonder daarvoor eencellige algen in te schakelen. Een korstmos is één soort schimmel met meestal één soort groenalgal of blauwwier. Duitsers noemen het een 'Flechte', in de Engelse en Franse taal is het een 'lichen'. Hoewel het Nederlands voor dit mini-ecosysteem het woord 'licheen' kent, wordt in ons land vaak gesproken over 'korstmos' en veel soortnamen eindigen op 'mos'. Bijvoorbeeld frietzak-bekermos, rond schaduwmos, leer-mos, vliegenstrontjesmos, dooiermos, muurschriftmos. Andere soortnamen eindigen op -korst: dijkschotelkorst, donkere veenkorst, melige schotelkorst en dat klinkt al veel beter. Sommige Nederlandse namen zijn ingegeven door een gelijkenis met iets heel anders: girafje, rode heidelucifer, boomglimschoteltje, vulkaanoogje, varkenspootje.

In Vlaanderen gaan steeds meer lichenologen ertoe over het woord 'korstmos' te boycotten ten gunste van 'licheen', en '-mos' in soortnamen consequent te vervangen door '-licheen'. 'Heksenvingermos' wordt dan 'heksenvingerlicheen'. Misschien wordt dat ooit ook in Nederland de gangbare praktijk.

De wetenschappelijke naam van een licheen verwijst trouwens naar de schimmel, niet naar de alg of het blauwwier. Op de BLWG Verspreidingsatlas Korstmossen wordt bij elke licheen vermeld met welk(e) algengeslacht(en) de naamgevende schimmel kan samenleven.

Korstmossen vind je overal. In de noordelijke streken (bijvoorbeeld Finland, Zweden) komen ze massaal voor, bijvoorbeeld het rendiermos (ook een *Cladonia*) dat daar met enorme tapijten de bodem bedekt. Korstmossen bedekken 8% van het aardoppervlak. En

dat is meer dan tropisch regenwoud... In Nederland komen ongeveer 800 soorten lichenen voor, korstmossen dus. Een deel daarvan, 410 soorten, wordt in de Veldgids Korstmossen uitgebreid beschreven. Nog eens 250 soorten worden in die gids kort genoemd bij de beschrijvingen van algemenere soorten waar ze veel op lijken.

In juli van dit jaar kon ik "mijn dode stammetje met het kopjes-bekermos" niet meer vinden. Het was helaas verdwenen. Na een kwartiertje zoeken twee ander wilgenstammetjes (stoofjes) in deze snijgriend gevonden, waarop het kopjes-bekermos nog aanwezig is. De bekertjes zijn geen aparte korstmossen. De rafelige groene schimmelmat waarop bekertjes staan, dat is één korstmos, in dit geval het kopjes-bekermos (*Cladonia fimbriata*). En dat schimmelmatje is hier ongeveer 30 cm² groot. Om een idee van de grootte van die bekertjes te krijgen, heb ik er een smurfje tussen gezet. Dit 'smurfje met boek' is van top-tot-teen 39 mm hoog. Komend jaar wil ik in deze snijgriend zien waar het kopjes-bekermos hier groeit en hoe de bekertjes erbij staan. Wil uiteindelijk wel weten: wat doen die bekertjes op dit korstmos?

Literatuur en internet

Kok van Herk, André Aptroot & Laurens Sparrius. 2017. Veldgids Korstmossen. 369 pag. KNNV. ISBN: 978 90 5011 642 8

BLWG Verspreidingsatlas Korstmossen, <https://www.verspreidingsatlas.nl/korstmossen>

Naschrift

Wil je meer van de biologie van korstmossen weten, kijk in:

Merlin Sheldrake. 2020. VERWEVEN LEVEN, de verborgen wereld van schimmels. 185 pag. 675 literatuur referenties + 352 voetnoten bij de hoofdstukken. Prachtige vertaling uit het Engels door Nico Groen. Atlas Contact. ISBN: 978 90 450 1614 4. Heeft een hoofdstuk over lichenen (korstmossen) met de toepasselijke titel 'Intimiteit tussen onbekenden'.

HET SCHOONMAKEN VAN DE SCHAAPSKOOI

Jantje Lokken

Door alle coronaregels en daardoor veel beperkingen is er de laatste tijd maar mondjesmaat schoongemaakt in de Schaapskooi.

Nu de regels weer langzaam versoepeld worden, hebben we met een klein groepje in mei grote schoonmaak gehouden. Alle ruimtes zijn onder handen genomen.

Zo zijn alle plafonds, balken en radiatoren stofvrij gemaakt. Alle vitrines zowel aan de binnen- als buitenkant en de kleine raampjes in de grote zaal gezeemd.

Alle stoelen gestofzuigd en schoongemaakt en vloeren gezogen en gedweild.

In de achterzaal alle gereedschappen die aan de muur hangen, stofvrij gemaakt.

Verder hebben we alle voorraadruimtes nagekeken, schoongemaakt en al het te oude materiaal weggedaan.

Bar, keuken en het winkeltje onder handen genomen en ook daar gekeken wat weg kon.

Het was al met al een hele klus, waar we dan ook dagen mee bezig zijn geweest.

Voor alle bezoekers, hetzij wandelaars, fietsers of leden, wel zo prettig als ze een schoon gebouw binnenkomen. De eerste aanblik is toch belangrijk.

Hierbij dan ook een oproep aan een ieder om een handje mee te willen helpen. Het spreekwoord zegt het immers al: "Veel handen maken licht werk."

We maken schoon volgens een vast protocol, er is hiervoor geen vaste dag of tijd maar het gaat op afspraak, altijd in overleg met alle betrokkenen.

Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met Jantje Lokken:

Tel. : 06-24340243 of

E-mail : jantje@laantje51.nl

Op deze en de volgende pagina een foto-impressie van verschillende fasen van het schoonmaakwerk.

WANDELING KOORNWAARDPLAS 25 JULI 2021

Bart de Groot

Op zondag 25 juli hebben we een wandeling gemaakt van Leerdam langs de Linge naar Heukelum, en daarna hebben we via de Appeldijk de orchideeënroute gelopen tot de Groeneweg. We zijn gestart met zes personen bij de Lingebrug in Leerdam. Langs de Linge vloog er een purperreiger over, we hoorden de groenling, de pimpelmees en de zwartkop.

Vanaf het dijkje kunnen we het Kasteel van Heukelum zien. De toren is ouder dan de rest van het kasteel. In 1672, het rampjaar voor Holland, is het kasteel in brand gestoken, zoals zoveel huizen en kastelen in de buurt, de toren is toen blijven staan. In dat jaar stond

er ten zuiden van de Lek en Rijn een Frans invasie leger van 100.000 man om Holland te veroveren.

We lopen verder langs de Lingewal in Heukelum en komen bij de jachthaven, hier begint bij de Leugenbank de orchideeënroute. Via de Appeldijk gaan we nu richting de voormalige Steenfabriek De Koornwaard. Het terrein van de vroegere steenfabriek is nu een opslagterrein van allerlei materialen en ook voor onderhoud en opslag van boten in de winter. Toen de steenfabriek nog in bedrijf was, is in de hele omgeving een laag van 60 tot 80 cm klei afgegraven.

Langs de Linge achter de Koornwaard ligt een grote plas. Langs de toegangsweg tot de plas horen we de boomklever en de boomkruiper. Deze plas is ontstaan door zandwinning en tot 10 à 15 diep met een zandzuiger uitgezogen. De plas is ongeveer 700 m lang en 300 m breed.

Een paar jaar geleden is de Linge uitgebaggerd en is er 500.000 m³ bagger in de Koornwaardplas gestort, waardoor er een paar kleine eilandjes zijn ontstaan. Op deze eilandjes zitten vaak ganzen en aalscholvers en soms een kluut. Tussen de plas en de Linge is een rietkraag van ongeveer een meter breed waar we nu kleine karekieten horen. In de struiken zit af en toe een grasmus en zingt een cetti's zanger. Langs het pad tussen de Linge en de plas staat grote kattenstaart in bloei, ook echte valeriaan en koninginnenkruid staan bijna in bloei. Tussen andere planten op het pad staan rode ogentroost (een Rode Lijstsoort) en watermunt. In de winter zitten er veel ganzen, kuifeendjes en smienten op de plas. In de zomer zijn er veel minder vogels op de plas te zien. 's Nachts slapen hier op de plas veel aalscholvers en honderden kokmeeuwen.

Koninginnenkruid en harig wilgenroosje langs de oever.

Een mooi struweel met daarvoor een prachtig veld grote kattenstaarten.

Ook broedt hier elk jaar een ijsvogel in de kleiwand bij het begin van de plas.

Zodra we bij de Groeneweg zijn, stopt deze excursie en rijden we met de auto naar mijn huis in Heukelum er drinken daar koffie om half twee. Het weer was goed en de voorspelde regen is meegevallen.

Links een close-up van knoopkruid en gewone brunel.

Zou het visdiefje begrijpen wat er op zijn uitkijkpost geschreven staat?

Rechtsonder heelblaadjes. Alle foto's: Bart de Groot.

Flora	Grote kaardenbol	Koninginnenkruid
Bermooievaarsbek	Grote kattenstaart	Look-zonder-look
Bernagie	Harig wilgenroosje	Reukeloze kamille
Brede wespenorchis	Hazelaar	Rode ogentroost
Brosse melkdistel	Heelblaadjes	Robertskruid
Echte valeriaan	Hondsdrif	Smalle weegbree
Geel nagelkruid	Kaasjeskruid	Vijfvingerkruid
Gewone brunel	Knoopkruid	Vogelwikke
Glad walstro	Kompassla	Watermunt
Fauna	Groene specht	Tijftjaf
Boomklever	Groenling	Vink
Boomkruiper	Houtduif	Visdief
Buizerd	Kleine karekiet	Zwartkop
Cetti's zanger	Pimpelmees	Geaderd witje
Gaai	Purperreiger	Platbuik

EEN NUTTIGE PLANTENEXCURSIE NAAR DE EVERDINGER WAARDEN

Bart de Groot & Dick Kerkhof

Op 27 juni mocht de plantenwerkgroep eindelijk weer op excursie, na ongeveer een jaar gedwongen 'onthouding' wegens de Covid-19-pandemie. Negen personen meldden zich op deze mooie zondagochtend bij de ingang van de Everdinger Waarden, op een steenworp afstand van het fort.

Dick had overleg gepleegd met René Garskamp van Utrechts Landschap. Er is het afgelopen jaar gewerkt aan een nieuw beheerplan voor het reservaat. Sommige natuurdoelen zijn aangepast, zo wordt voor de grote geïsoleerde plas (met de eilandjes) niet langer gestreefd naar dichtbegroeid rietmoeras,

maar wil men dit deel open houden ten behoeve van foeragerende, doortrekkende en in de omgeving broedende water- en moerasvogels en steltlopers. Veel percelen rond de plas hadden de doelstelling 'moeras' of 'dotterbloemhooiland'. De afgelopen zes jaar is echter gebleken dat er allerlei schraallandplanten in verschenen, daarom is de doelstelling voor deze percelen bijgesteld naar 'nat schraalland'.

Besloten werd dat we een perceel tussen de plas en de dijk gingen onderzoeken dat in 2018 nog de bestemming 'niet-gehooide moerasruigte' had, maar in 2019-2020 al gehooide was. Tabel 1 laat de Tansley-opname zien die we maakten. Een Tansley-opname is een eenvoudige beschrijving van de vegetatie van een landschapselement, vaak een heel perceel. Je maakt niet alleen een soortenlijst, maar schat ook hoeveel er van iedere soort staat.

Met verschillende kleurtjes is in Tabel 1 gepoogd de optimale biotopen van de planten aan te duiden, hoewel dat niet voor alle plantensoorten even goed kan – zo is penningkruid een vreemde kostganger, die op tamelijk droge dijken kan groeien, maar ook in natte graslanden, en die zelfs weleens over de bodem van sloten kruipt. Duidelijk is toch wel dat in het onderzochte perceeltje nog veel soorten van vochtige ruigte staan, zoals goudgele honingklaver en grote kattenstaart, maar ook dat het aandeel van 'duinvalleiplanten' en andere soorten van nat schraalland aanzienlijk is. Peen is natuurlijk een plant die vooral in droge graslanden groeit, maar hij is ook heel kenmerkend voor het type kalkmoeras dat in het rivierengebied voorkomt, daar

*Afbeelding 1. Stijve ogentroost in Everdingen.
Foto: Kees Jan van Zwiene.*

Tabel 1. Tansley-opname van een perceel dat sinds 2019 gehooïd wordt.

Lengte terrein (m)	200	s = sporadisch (1-2 planten)	f = frequent		
Gemiddelde breedte terrein (m)	10	r = heel schaars	a = abundant		
Aantal soorten	108	o = hier en daar	d = dominant		
(vochtige) ruijge		voedselrijk moeras	l = plaatselijk		
nat schraalland/duinvallei		voedselrijk of droog grasland	bos/struweel		
Nederlandse naam	Code	Nederlandse naam	Code	Nederlandse naam	Code
Goudgele honingklaver	d	Echt vetmos	r	Kleine klaver	o
Grote kattenstaart	f	Gekroesd plakkaatmos	r	Kropaar	o
Echte valerian	lf	Kleidubbeltandmos	r	Penningkruid	o
Grote wederik	lf	Moerasdikkipmos	r	Rode klaver	o
Kluwenzuring	lf	Pinksterbloem	r	Rood zwenkgras s.s.	o
Moerasspirea	lf	Stijve ogentroost	r	Ruw beemdgras	o
Viltige basterdwederik	o	Tweerijige zegge	r	Smalle weegbree	o
Akkerdistel	r	Veenknikmos	r	Vogelwikke	o
Akkermelkdistel	r	Zeegroene rus	r	Engels raaigras	r
Beklierde duizendknoop	r	Zilverschoon	r	Gewone berenklauw	r
Gewone smeewortel	r	Kale jonker	s	Gewone hoornbloem	r
Haagwinde	r	Moeraskartelblad	s	Gewone margriet	r
Harig wilgenroosje	r	Riet	la	Gewoon reukgras	r
Klein hoefblad	r	Grote waterweegbree	lf	Glanshaver	r
Koninginnenkruid	r	Kleine lisdodde	lf	Hopklaver	r
Paraplutjesmos	r	Kleine watereppe	lf	Jakobskruiskruid	r
Rietzwenkgras	r	Scherpe zegge	lf	Kruipende boterbloem	r
Zomerfijnstraal	r	Watermunt	lf	Madeliefje	r
Zwart tandzaad	r	Blauw glidkruid	o	Paardenbloem	r
Bijvoet	s	Gele lis	o	Ruige zegge	r
Gewoon puntmos	a	Gewone waterbies	o	Tengere rus	r
Fioringras	f	Grote egelskop	o	Timoteegras s.s.	r
Peen	f	Grote lisdodde	o	Valse voszegge	r
Platte rus	f	Grote watereppe	o	Veenwortel	r
Rietorchis	f	Liesgras	o	Veldbeemdgras	r
Zomprus	f	Moerasvergeet-mij-nietje	o	Witte klaver	r
Gewone brunel	lf	Ruwe bies	o	Groot streepzaad	s
Grote ratelaar	lf	Slanke waterkers	o	Grote weegbree	s
Moeraswespenorchis	lf	Slanke waterweegbree	o	Ruwe berk	lf
Vleeskleurige orchis	lf	Wolfspoot	o	Grauwe en Rossige wilg	o
Fraai duizendguldenkruid	o	Hoge cyperzegge	r	Bindwilg	r
Heelblaadjes	o	Oeverzegge	r	Eenstijlige meidoorn	r
Kleine leeuwentand	o	Rode watererreprijs	r	Populier (G)	s
Lidrus	o	Rechte rolklaver	f	Rode kornoelje	s
Moerassikkelmos	o	Gestreepte witbol	o	Zachte berk	s
Moeraswalstro	o	Heermoes	o	Zomereik	s

om is hij bij die groep ingedeeld. De 'planten van voedselrijk moeras' staan voornamelijk in een rand van het perceel, vlak langs een sloot. In die sloot groeide o.a. groot blaasjeskruid, maar dat hebben we buiten de Tansley-opname gehouden.

De vondst van de dag was die van stijve ogentroost. Die was nog niet bekend van de Everdinger Waarden en ook niet van de gemeente

Vijfheerenlanden. Het is een halfparasiet, net als grote en kleine ratelaar, rode ogentroost en moeraskartelblad, die ook in de Everdinger Waarden voorkomen. Tijdens de excursie zagen we hem op twee plaatsen, later ontdekten Dick nog een derde en een vierde plek, de laatste in een ander perceel. Stijve ogentroost is landelijk sterk achteruitgegaan en staat als 'Gevoelig' op de Rode Lijst.

Tabel 2. Waarnemingen buiten de Tansley-opname.

Flora	Gewoon biggenkruid	Rond wintergroen
Akkerkers	Gewoon varkensgras	Ruwe bies
Blaartrekkende boterbloem	Greppelus	Schaafstro
Blauwe waterereprijs	Groot blaasjeskruid	Slanke waterbies
Bruin cypergras	Grote brandnetel	Slijkgroen
Bijenorchis	Grote pimpernel	Stekende bies
Duinriet	Kamgras	Veldlathyrus
Echt duizendguldenkruid	Kikkerbeet	Vijfvingerkruid
Echte kamille	Klein vlooienkruid	Vleeskleurige x Rietorchis
Echte koekoeksbloem	Kleine varkenskers	Fauna
Es	Knikkend tandzaad	Cetti's zanger
Esparcette	Knoopkruid	Fazant
Fluitenkruid	Kruipwilg	Kleine karekiet
Geelhartje	Krudistel	Koekoek
Gevleugeld hertshooi	Moespimpernel	Scholekster
Gewone bermzegge	Naaldwaterbies	Visdief
Gewone engelwortel	Rijstgras	Zwartkop
Gewone rolklaver	Rode ogentroost	Gehakelde aurelia

Vervolgens bekeken we een bijna vlakke, al min of meer drooggevalle oever van de plas. Daar vonden we wat slijkgroen, deels al in bloei, en net ontkiemde, bij lange na nog niet bloeiende plantjes van bruin cypergras en klein vlooienkruid. Naaldwaterbies, een overblijvende pionier, bloeide al wel goed. Verheugend is dat stekende bies, ook een overblijvende pionier en verreweg de zeldzaamste plant van de Everdinger Waarden (hij staat als Bedreigd op de Rode Lijst), zich langs de plas steeds verder uitbreidt. We zagen hem op diverse plekken. In een hoekje van de oever probeerde Dick nog rijstgras terug te vinden, maar dat lukte pas een maand later. In Tabel 2 – soorten die we zagen buiten de Tansley-opname – hebben we het rijstgras wel vermeld.

Daarna bekeken we de ‘landtong’ waarop de ‘duinvalleivegetatie’ het best ontwikkeld is – op sommige plekken daar kun je niet lopen zonder op moeraswespenorchis te gaan staan. Hier zagen we ook de enorme groeiplaats van rond wintergroen terug, en massa’s kruisingen van rietorchis en vleeskleurige orchis.

Op de terugweg inspecteerden we nog de hogere rug in het grootste graslandperceel. Alleen daar, tussen esparcette, vonden we dit jaar bijenorchissen. De lagere delen van het reservaat hebben in februari 2021 een paar weken onder water gestaan, waardoor daar de rozetten van bijenorchis zijn afgestorven. Als we een paar winters krijgen zonder hoogwater, zal bijenorchis zich ongetwijfeld weer uitbreiden naar ook de lagere delen.

De gevlekte vorm van de rietorchis.
Foto: Bart de Groot.

BOEKBESPREKING: DE HOOIVOGEL

Gerrit Gerritsen, 2021. *De Hooivogel* – Waarom de grutto uit Nederland vertrekt. Uitgeverij Noordhoek, 221 pagina's, € 22,50. ISBN 978 90 5615 690 9.

Atlas Contact heeft een bonte reeks vogelboeken uitgebracht, waarin in 2015 het boek *De grutto* verscheen, geschreven door Albert Beintema. Hij richt in dit boek een standbeeld op voor de 'Koning van de Hollandse weide, die een houten hekpaaltje als troon heeft'.

Nu zes jaar later verschijnt het boek 'De Hooivogel'. Daarin beschrijft Gerrit Gerritsen de grutto, die van algemene weidevogel een zorgenkind geworden is. Gerritsen werkt zijn hele leven aan de bescherming van de grutto, in het veld, achter zijn bureau, als teller, als ringer, als onderzoeker en als beschermer. In 33 makkelijk leesbare hoofdstukken laat hij alle facetten van het leven van een grutto zien. Boordevol informatie met allerhande feiten en wetenswaardigheden is dit boek een aanrader voor iedere natuurliefhebber.

Al lezende had ik het gevoel met Gerritsen

in het veld te zijn: tussen de grutto's in het Nederlandse polderland, bij de grutto's buiten Nederland. En met hem grutto's op hun slaap- en rustplaatsen bekijken, tellen en hun ringen aflezen. Die grutto's buiten Nederland in Senegal, in Marokko, in Frankrijk, in Spanje (Extremadura, Doñana, de Ebrodelta) en in IJsland observeren.

In 10 pagina's beschrijft Gerritsen waarom de grutto's na de Gouden Eeuw massaal in het voorjaar naar Nederland zijn gekomen. Het Hollandse laagveengebied bestond toen grotendeels uit onbemeste blauwgraslanden. Meer economische welvaart bracht Nederland een vergroting van de veestapel. En die leverde een beetje meer mest op voor de blauwgraslanden buiten de steden, en daarmee kregen die meer glanshaver (*Arrhenatherum elatius*). Die weiden werd eind juni gemaaid en leverden een uitstekende kwaliteit hooi die gretig aftrek vond (o.a. voor de paarden van Van Gend & Loos...). Dat hooiland was ideaal voor gruttokuikens. Kuikens maken met hun ouders dagelijks lange tochten door het weiland waarbij ze zelf hun prooien vangen. Een vochtige, zachte bodem, een overvloed aan insecten, een ruime structuur van de weide die pas gemaaid werd als de gruttokuikens vliegvlug waren. En de boeren hadden geen last van enorme populaties grutto's! In 30 pagina's geeft Gerritsen een gedetailleerd verslag van dat Nederlandse hooiland. Met de grutto, als koning van de Hollandse weide.

Na 1985 veranderen de Nederlandse weiden in sterke mate. Het worden graslanden met een monocultuur van Engels raaigras, dat groeit op een harde bodem met een verlaagde grondwaterstand. En dit snel groeiende gras wordt vanaf half april regelmatig machinaal gemaaid. Gruttokuikens die hier uit het ei komen, kunnen door de dichte grasvegetatie van het Engels raaigras zich nauwelijks verplaatsen, vinden hier geen insecten en de meesten zullen in de maaibalk omkomen. De Nederlandse populatie grutto's is sinds 1985

met 92 % afgenomen. De koning van de Hollandse weide heeft in Nederland zijn koninkrijk verloren. Jaarlijks zal driekwart van de grutto voor niets naar Nederland vliegen. Zijn nakomelingen zullen in een grote maaislaching omkomen.

In de laatste 50 pagina's beschrijft Gerritsen wat er allemaal gedaan is, gedaan wordt om deze vogel voor Nederland te behouden. Economische voorspoed, die in de 17e eeuw de grutto hier zijn koninkrijk gaf, heeft hem dat nu weer afgenomen. Van het ideale gruttoland zijn verspreide snippertjes over gebleven. Grote groene, bloemloze grasvelden met Engels raaigras zijn nu basis voor onze economie. Daarmee wordt o.a. massaal melk ge-

produceerd en daarvan worden bulkhoeveelheden melkpoeder gemaakt. China koopt dat melkpoeder en dat levert ons geld op, heel veel geld. Een klein stukje weiland waar grutto's broeden, levert economisch niks op. Zo'n 'waardeloos' lapje gruttoland wordt economisch interessant als daar een golfbaan van gemaakt wordt. Die levert op jaarbasis wel heel veel geld op. In de voorbije 40 jaar zijn wij er niet in geslaagd de achteruitgang van de grutto te stoppen. Onze Nationale Vogel is bijna uit ons land verdwenen.... Waardoor de grutto uit Nederland bijna helemaal vertrokken is, dat is in de laatste 55 pagina's van dit zeer bijzondere boek in detail beschreven.

Henri W. Groeneveld

BOEKBESPREKING: KERKEN VAN GOUD, DOMINEES VAN HOUT

Kerken van goud, Dominees van hout. Over de verwording van de Nederlandse natuurbescherming. Rob Bijlsma, 2021. Atlas Contact, 352 pag., € 24,99. ISBN 978 90 450 44637.

Rob Bijlsma (1955) werd een gepassioneerde veldwerker in de Christelijke Jeugdbond van Natuurvrienden (CJN) en werd daar een verwoed vogelaar. Ging het aanvankelijk alleen om lijstjes met vogelwaarnemingen, hij kreeg al vroeg ook belangstelling voor het milieu waarin die vogels leefden. Vooral roofvogels hadden zijn belangstelling. Na zijn studie biologie aan de Wageningse Landbouwhogeschool (nu Wageningen Universiteit) heeft hij fulltime veldonderzoek aan Nederlandse roofvogels gedaan. Na meer dan 50.000 uren veldonderzoek resulteerde dat in 2012 in zijn boek *Mijn roofvogels*.

Inmiddels is hij na ruim 50 jaar veldwerk op de zandgronden van Drenthe en de Veluwe een groot kenner van de Nederlandse flora en fauna geworden. In Belgische termen: een 'Vorser der Natuur' van formaat. Zijn uitgebreide veldkennis van flora en fauna heeft hij nu in vele facetten in dit boek beschreven. Het is een zeer leesbaar boek geworden, 352 pagina's, 39 hoofdstukken met in totaal 215

voetnoten en een lijst van 528 literatuurreferenties, een goudmijn voor de geïnteresseerde natuurliefhebber. Bijna alle aspecten van de Nederlandse natuur komen hierin per hoofdstuk aan bod, van 'blikjesindex' (weggegooide blikjes naast de wandelpaden) tot het 'abdominale profiel van de Nederlandse boswachter' (buikje). Voor het overgrote deel gebaseerd op eigen waarnemingen en metingen. Zonder enig probleem is ieder hoofdstuk in dit boek apart te lezen.

In de verhalen van Marten Toonder maken Ollie B. Bommel en Tom Poes kennis met de heren Super en Hieper. Dat zijn twee van de tien Bovenbazen die op wereldniveau de hele economie in handen hebben. En daarvan uiteraard een riant bestaan leiden. Voor de natuur hebben ze totaal geen belangstelling omdat daar niets te verdienen valt. De Natuur doet alles zelf en ook nog eens voor niets.

Dat is in de tweede helft van de twintigste eeuw wereldwijd totaal anders geworden. Natuur is mondiaal Big Business geworden, waar miljarden in omgaan. Natuur moet geholpen worden en dat gebeurt met Natuurbeheer. In het Nederlandse natuurbeheer zijn na 1945 Staatsbosbeheer (SBB) en Natuur-

monumenten (NM) hoofdrolspelers. Typisch Nederlandse hoofdrolspelers: de 'Dominees van Hout' (met salarissen die volgens de jaarverslagen keurig binnen de Balkenendenorm blijven, HWG). Maar al hun goede bedoelingen ten spijt heeft hun beheer er toe geleid dat de Nederlandse natuur gaandeweg steeds meer versnipperde. Door onkunde en onwetendheid heeft die natuur steeds meer aan kwaliteit verloren. En daarbij komen de enorme toenames van bezoekersaantallen. Die hebben er voor gezorgd dat Nederlandse natuur grotendeels een recreatiepark geworden is, ingericht naar de wensen van bezoekers. Want klantgericht beleid levert geld op (o.a. parkeer- en entreegelden) conform de drie B's: Bescherming, Beleving, Benutting.

Hoe natuur werkelijk in elkaar zit, leeft en functioneert, dat laat Rob Bijlsma op bijna iedere pagina met kennis van zaken en de nodige humor tot in detail zien. Iedere rechtgeaarde natuurliefhebber zal hiervan smullen. Zo vertelt Bijlsma in hoofdstuk 22 (Hee, een korhoen) waardoor in 2020 het korhoen in Nederland definitief uitgestorven is. In de 18de eeuw waren ze op de 'hooge zanden'

(in Oost-Nederland) overal in grote aantallen aanwezig. In 1971 werden er nog 1500 hanen (!) geteld, rond 1990 nog 13 (en dat was nog op één terrein). De landelijke achteruitgang werd veroorzaakt door jarenlange, geleidelijke biotoopvernietiging. De laatste jaren bestond de populatie hier helemaal uit Zweedse import! En die kon hier onmogelijk stand houden. Zo was volgens Bijlsma kennelijk 'alles geoorloofd bij het begeleiden van de Nederlandse korhoenders naar hun ondergang'.

Natuur in Nederland verkeert in een neergaand tij. Om dit te keren beschrijft Bijlsma in vijf hoofdstukken hoe het anders kan. De onmetelijke vrijheid van de amateur, een abc voor de beheerder, een uitgewerkt voorstel, het staat beschreven in de laatste 35 pagina's. Hoop doet leven.

Rob Bijlsma woont in een eenvoudig onderkomen in een Drents natuureservaat en mijdt bijna ieder sociaal medium, interview en praatprogramma. Zijn veelzijdige veldervaring, natuurkennis en visie zou ik graag terugzien in het beheer van de overgebleven Nederlandse natuur.

Henri W. Groeneveld

ACTIVITEITEN VOOR DE JEUGD

In het komende seizoen is er weer van alles te doen voor de jeugd. Lees hieronder over de verschillende activiteiten. Aanmelden kan vanaf nu. Alles onder voorbehoud. Tot ziens in de natuur!

Vogels kijken in de herfst

In de voorjaar hielden we vier vogelexcursies voor kinderen, dat beviel zo goed dat we deze excursies willen herhalen. Veel van die kleine bruine vogeltjes zijn naar het zuiden. Nu komen de wintergasten, vooral watervogels. Deze zijn goed te onderscheiden door hun kleuren, groot van formaat en ook heel goed waar te nemen met een verrekijker.

Op zaterdagochtenden houden we vier excursies. Kinderen zijn welkom, evenals de ouders. Kosten zijn 3 euro per keer per kind. Leeftijd vanaf 8 jaar, jongere kinderen alleen met begeleiders. We lopen steeds enkele kilometers door een natuurgebied en proberen zo een flink aantal vogels te spotten en te leren kennen. Maximaal tien kinderen kunnen mee gaan. Men kan kiezen voor één of meer excursies. We zullen zorgen voor een fotoblad van de vogels die in de gebieden voorkomen en ook verrekijkers meenemen.

- o Zaterdag 9 oktober, van 9 - 11 uur lopen we door het bos achter de Schaapskooi. We starten bij de Schaapskooi, Overboeicop 15, Schoonrewoerd.
- o Zaterdag 16 oktober, van 9 - 11 uur gaan we de Everdinger Waarden rondlopen. We starten op de Lekdijk, aan de westkant van Fort Everdingen.
- o Zaterdag 23 oktober, van 9 - 11 uur lopen we nog een keer door het gebied achter de Schaapskooi. We starten bij de Schaapskooi, Overboeicop 15, Schoonrewoerd.
- o Zaterdag 30 oktober, van 9 – 12 uur wandelen we bij de Zouweboezem, dit is een vrij lange wandeling, maar er is ook veel te zien, hopen we. We starten aan de oostkant van het gebied. Te bereiken via de Lakerveldseweg en de Veldweg, bij het viaduct met de A27, of vanaf Lexmond via de Driemolensweg.

Zaterdag 25 september: Op bodemdierensafari

Programma: We doen mee met aan de Nationale Bodemdierendagen!
Het enorme belang van het bodemleven moet extra aandacht krijgen.
We bekijken een diaserie en gaan uitgebreid op zoek naar de Tiny Ten...
Binnen bekijken we de beestjes met 'microscopen' en maken een knutsel.
En de beestjes krijgen natuurlijk weer de vrijheid.

Wanneer: Zaterdag 25 september van 10 – 12 uur en van 13 – 15 uur.

Voor wie: Voor kinderen tot 12 jaar, jongste kinderen alleen onder begeleiding.

Kosten: € 3,00 per kind, inclusief appelsap en een koekje.

Woensdag 20 oktober: Herfstspeurtocht door het bos

Programma: We speuren naar blaadjes, besjes, paddenstoelen, vogels en beestjes.

Wanneer: Woensdag 20 oktober van 10 – 12 uur en van 13 – 15 uur.

Voor wie: Voor kinderen tot 12 jaar, jongste kinderen alleen onder begeleiding.

Kosten: € 3,00 per kind, inclusief appelsap en een koekje.

Donderdag 21 oktober: Schimmels en paddenstoelen

- Programma: Eerst een diaserie, daarna doen we een champignonpracticum.
We maken met elkaar champignonsoep.
Daarna gaan we in het bos paddenstoelen zoeken.
We sluiten af met soep en een knutsel.
- Wanneer: Donderdag 21 oktober van 10 – 12 uur en van 13 – 15 uur.
- Voor wie: Voor kinderen tot 12 jaar, jongste kinderen alleen onder begeleiding.
- Kosten: € 3,00 per kind, inclusief appelsap en een koekje.

Donderdag 30 december: Vogels in de winter en vetbollen maken

- Programma: We gaan een diaserie bekijken over vogels in de winter, daarna maken we vetbollen.
Terwijl de vetbollen uitharden, gaan we achter De Schaapskooi op zoek naar vogels.
- Wanneer: Donderdag 30 december van 10 – 12 uur en van 13 – 15 uur.
- Voor wie: Met name voor kinderen tot ongeveer 10 jaar. Jongste kinderen alleen onder begeleiding.
- Kosten: € 3,00 per kind, inclusief appelsap en een koekje.

Donderdag 6 januari: Holenbroeders en nestkastje timmeren.

- Programma: We beginnen met een diapresentatie over vogels die van nature in holen broeden en dus graag gebruik maken van een nestkastje.
Na een korte pauze timmer je zelf een nestkastje in elkaar. Daarna gaan we kijken naar de verschillende nestkasten die er hangen en spotten we ook nog vogels.
- Wanneer: Donderdag 6 januari van 10 - 12 uur en van 13 – 15 uur
- Voor wie: Voor kinderen vanaf 8 jaar, alleen met een volwassene als begeleider. Neem zo mogelijk zelf een hamer mee.
- Kosten: € 10,00 per kind, inclusief appelsap en een koekje.

Zaterdag 8 januari: Vogels in de winter en notenrekje maken.

- Programma: We beginnen met een diapresentatie over vogels in de winter.
Daarna timmeren we een houten rekje voor nootjes/pinda's en maken we een pindaslinger. Ook gaan we de vogels achter de Schaapskooi bekijken.
- Wanneer: Zaterdag 8 januari van 10-12 uur en van 13 - 15 uur
- Voor wie: Kinderen tot ongeveer 10 jaar, alleen onder begeleiding van een volwassene. Neem zo mogelijk zelf een hamer mee.
- Kosten: € 4,00 per kind, inclusief appelsap en een koekje.

Aanmelden en info

Voor alle activiteiten geldt : We houden ons aan de dan geldende regels. Opgeven bij C. Kramer, per email chr.kramer@outlook.com, of tel. 0345- 619684. (Groot)ouders zijn altijd welkom. De activiteiten vinden plaats in en bij Natuurcentrum De Schaapskooi, Overboeicop 15 te Schoonrewoerd, uitgezonderd een tweetal vogelexcursies.

SLOOTJESDAG 2021 BIJ DE SCHAAPSKOOI

Het werd een prachtige dag op 12 juni 2021. In totaal kwamen er ruim 40 kinderen op af! Daarbij nog de opa's en de oma's, vaders en moeders.

Er werden drie sessies gehouden.

De hooilandjes achter de Schaapskooi werden in de dagen vooraf gemaaid, het gras was goed gedroogd, dat kwam mooi uit. In kleine groepjes, voorzien van teiltjes, schepnetjes, loeppotjes en een zoekkaart, gingen we aan de slag. Allerlei beestjes werden gevangen en bewonderd. De meeste indruk maakten de Amerikaanse zoetwaterkreeften... Na het vangen werd een aantal vangsten in de tent bekeken onder de binoculairs en ook weer teruggezet in de sloot.

De foto's die **Nico van Ganzewinkel** maakte voor *Het Kontakt* spreken voor zich. Meer foto's zijn te zien op de website van *Het Kontakt*. Op de nieuwspagina van onze eigen website staat een link naar de reportage, zie <https://www.natuurcentrum.nl/nieuws/>

OOIEVAARS BRENGEN IN 2021 TWEE JONGEN GROOT

Arie Versluis, foto's Hans Lemcke

Vanaf begin jaren '80 van de vorige eeuw is onze vereniging al betrokken bij het ooievaars-wel-en-wee in onze regio. René Ponsen was hier vanaf het begin nauw bij betrokken en vanaf die tijd is hij de ooievaarsman van Schoonrewoerd. Nog jaren coördineerde hij het ringen van de jonge eibers op de nesten in het centrum van het dorp. René schreef hier uitgebreid over in de jubileumeditie van ons clubblad, welke werd uitgegeven ter ere van het 50-jarig bestaan van onze vereniging in 2016.

In 2013 werd René door de toenmalige gemeente Vianen gevraagd of hij namens onze vereniging eens naar het ooievaarsnest op het gemeentehuis kon kijken. Met drie personen gingen wij op pad en brandweerkorps

Vianen tilde ons met de hoogwerker naar het nest. We haalden veel troep van het nest en maakten er weer een fraaie broedplaats van, en met resultaat. Want wij waren nog maar net vertrokken of er landde al een eerste ooievaar, na enkele dagen werd een eerste ei gelegd. Er kwamen dat jaar twee jongen groot en met onze assistentie werden zij op 4 juli door een ringer van STORK (Stichting Ooievaars Research and Knowhow) van een pootring voorzien.

In dat zelfde jaar 2013 werd op het toen al jaren bestaande paalnest achter De Schaapskooi voor het eerst een succesvolle broedpoging gedaan door een stelletje ooievaars. Zij kregen ook twee jongen groot, welke half juni

lees verder op pagina 24

EXCURSIES NATUUR- EN VOGELWACHT DE VIJFHEERENLANDEN HALF SEPTEMBER T/M DECEMBER 2021

N.B. 1. We verzamelen/vertrekken vanaf Benedictushof 132, 4133 AK Vianen.

N.B. 2. Bij slecht weer: neem contact op met de gids en vraag of de excursie doorgaat.

We kunnen langzaam beginnen met nieuwe excursies.

De volgende voorwaarden gelden bij deze excursies:

- We houden ons aan de Covid-richtlijnen van de overheid. Op onze website kunt u zien hoe wij de regels toepassen die op het moment van de excursie gelden.
- Het is verplicht om u van tevoren op te geven bij de excursieleider.
- Er kan worden gevraagd naar het Covid-paspoort op uw mobiele telefoon. U kunt de code ook op papier meenemen.
- Iedereen loopt mee op eigen risico.
- Bij een excursie zoveel mogelijk afstand houden van 1,5 m.
- Mondkapjes op in de auto bij meerijden.
- Bij de excursies bepaalt de leider het maximaal aantal personen.
- De kosten per excursie zijn € 1,00 per persoon, hiermee wordt de voorbereiding bekostigd. Er kan niet gepind worden.

Zo 26 sep: **Excursie in de Noordwaard, Biesbosch** o.l.v. Jules Klees, tel. 0347-351 499, mail: fam-klees@hetnet.nl. Vertrek 9.00 uur vanuit Vianen.

Zo 10 okt: **Vogelexcursie bij Everdingen** o.l.v. Eduard Polfliet, info tel. 06 52 09 56 22, mail: eduardpolfliet@casema.nl. Vertrek 14.00 uur bij Fort 't Spoel.

Zo 17 okt: **Paddenstoelenexcursie in het Lingebos**. Info Bart de Groot, tel. 06 40 33 98 72, mail: bdegroot4@icloud.com. Vertrek 9.00 uur station Leerdam.

Zo 07 nov: **Herfstwandeling bij Doorwerth** o.l.v. Jules Klees, tel. 0347-351 499, mail: fam-klees@hetnet.nl. Vertrek 9.00 uur vanuit Vianen.

Zo 21 nov: **Paddenstoelenexcursie in het Horsterwold** bij Zeewolde. Info Bart de Groot, tel. 06 40 33 98 72, mail: bdegroot4@icloud.com. Vertrek 9:00 uur vanuit Vianen

Zo 12 dec: **Vogelexcursie naar de Flevopolder** (Café de Oostvaarders vogelkijkpost, Knardijk 1) o.l.v. Eduard Polfliet. Info tel. 06 52 09 56 22, mail: eduardpolfliet@casema.nl. Vertrek 9.00 uur vanuit Vianen

JEUGDACTIVITEITEN SEPTEMBER 2021 T/M BEGIN JANUARI 2022

Voor de details: zie pagina's 18-19 van *De Dompfoorn* of kijk op de website.

Za 25 sep: **Op bodemdierensafari**

Wo 20 okt: **Herfstspeurtocht door het bos**

Do 21 okt: **Schimmels en paddenstoelen**

Do 30 dec: **Vogels in de winter en vetbollen maken**

Do 06 jan: **Holenbroeders en nestkastje timmeren**

Za 08 jan: **Vogels in de winter en notenrekje maken**

PRESENTATIEAVONDEN IN DE SCHAAPSKOOI

Voor de natuurpresentaties moet u zich aanmelden via info@natuurcentrum.nl

Voorlopig mogen wij slechts tweederde van de zaalcapaciteit gebruiken. Wij zullen dus vaak mensen moeten teleurstellen. Bij aanmelding wordt u verzocht 5 euro of meer over te maken op banknummer NL57RABO 0301964394. U krijgt daarvoor 5 loten of meer verstrekt bij binnenkomst. U wordt dringend verzocht u af te melden als u toch verhinderd bent.

Leden kunnen zich meteen aanmelden voor meerdere of voor alle presentaties. U moet daarbij wel een voorkeur aangeven: 1 = wil ik zeker niet missen, 2 = als het even kan niet missen, etc. Op die manier kunnen we ervoor zorgen dat het aantal beschikbare plaatsen zo eerlijk mogelijk verdeeld wordt onder de leden.

Alleen met een groen signaal op uw Covid-paspoort kunt u naar binnen. Dat krijgt u met voldoende vaccinaties of een recente negatieve testuitslag. U dient een mondkapje te dragen, tenzij u op een stoel zit. Omdat de drankjes uitgereikt worden, zal de pauze langer duren dan voorheen gebruikelijk was.

Als tussentijds de coronaregels anders worden, melden wij dat op onze website **www.natuurcentrum.nl**

De avonden beginnen om 20:00 uur en zijn rond 22:00 uur afgelopen. De zaal is open vanaf 19:30 uur. Om uit de kosten te komen, verloten we streekproducten en educatief materiaal.

Do 07 okt: Hans de Braal – **Zwerven over de Kampina**

Do 21 okt: Annette van Berkel – **Bedreigde schoonheid, over vlinders**

Do 04 nov: Wim van Egmond – **Microscopie**

Do 18 nov: Gerard de Laak – **Vismigratie van A tot Z (Aal tot Zalm)**

Do 02 dec: Hans Ringers – **DUTCH WAVE, het Nieuwe Tuinieren**

Do 16 dec: Fred de Gier – **Yellowstone, een wereld van contrasten**

Een van de tuinen die Hans Ringers bespreekt in zijn lezing over de DUTCH WAVE.

door STORK werden geringd, ook deze keer mocht ik assisteren. René vond dit een mooi moment om het stokje over te dragen, hij ging andere dingen doen. Vanaf dat jaar doe ik met veel plezier de jaarlijkse coördinatie van het ringen van de ooievaars in Schoonrewoerd en soms ook in Vianen. Dit is geen grote klus, ik maak afspraken met STORK en de plaatselijke brandweercommandant en ook sein ik wel de eigenaren van de nesten in welke wij gaan bezoeken.

Voor de PR van onze vereniging nodig ik de regionale pers uit, tenslotte mag ik de ringer van STORK assisteren. Dit houdt niet meer in dan dat ik in het bakje van de hoogwerker ga om de jonge vogels van de nesten te halen en ze na het ringen ook weer terugbreng. In de voorafgaande dagen heb ik dan al de nodige ringnummers van de oudervogels afgelezen voor registratie bij STORK.

Dit jaar werd op 5 maart de webcam die sinds 2014 op het nest achter De Schaapskooi staat gericht, weer ingeschakeld. De vele fans die

onze ooievaars in de loop der jaren zijn gaan volgen kunnen weer meekijken. Zij zien hoe het nest wordt opgekalefaterd en generen zich niet om ook het liefdesleven van het paar te bekijken. Anita meld op 25 maart de geboorte van een eerste ei, enkele dagen later is het legsel met vier eieren compleet. Het bebroeden van de eerste eieren is dan al begonnen en voorlopig is er voor de kijkers niet veel te zien en dus maar afwachten wat er gebeurt.

Petra ziet op 30 april een eerste jong, het is die week slecht weer en daardoor blijven de oudervogels constant op de resterende eieren en de jongen zitten. Er is wat onduidelijkheid over de datums wanneer de overige jongen precies zijn geboren, maar op 10 mei is duidelijk dat er twee levende kuikens zijn. Het is een spannende tijd want het is vaak slecht weer met kou en regen. In heel Nederland gaan legfels verloren, de jongen gaan dood door onderkoeling of longontsteking. Maar bij ons en in het centrum van Schoonrewoerd gaat het gelukkig wel goed, het jaarlijkse rin-

gen gebeurt op 9 juni. De vier nesten welke wij jaarlijks bezoeken, huisvesten samen acht kerngezonde jonge ooievaars, een prima resultaat, we zijn dan ook dik tevreden. RTV Utrecht stuurde een reporter, het filmpje wat deze maakte van de actie bij De Schaapkooi staat op de website van deze nieuwszender.

Ook op het gemeentehuis te Vianen zijn voor het eerst sinds 2017 weer kuikens vliegvlug geworden, het waren er twee. Het ouderpaar dat daar al jaren broedde kreeg het al jaren niet meer voor elkaar om jongen groot te brengen. Sommige jaren waren de soms al vrij grote jongen zomaar verdwenen, maar in 2019 werd gezien dat de kuikens zwaar werden mishandeld door de volwassen exemplaren, zij hebben dit toen niet overleefd. Maar nu is het betreffende paartje met de ringnummers 3630 en 9244 verdwenen en zijn er andere ooievaars gekomen. Wat er met het oude stel is gebeurd weten we niet, maar feit is dat er nu vogels zonder pootring hebben gebroed. De jongen werden 14 juli geringd en omdat we toch boven waren hebben we op verzoek van het bodeteam de glazen beschermkap van de webcam schoongemaakt. Een persfotograaf was aanwezig, hij mocht ook een keer in het bakje omhoog en plaatste een stukje met foto in Het Kontakt. Op de website van deze krant verscheen een uitgebreide fotoreportage.

Velen keken nog enkele weken via de webcamera's welke in Vianen en achter De Schaapskooi op de nesten zijn gericht naar het verder opgroeien van de jonkies. Men kan dan zien hoe zij worden gevoerd en soms ook van water worden voorzien. Het oefenen met de vleugels om de vliegspieren te versterken is leuk om naar te kijken. Maar dan, maandag 12 juli om 12.44 uur ziet Petra dat de jongen achter De Schaapskooi voor de eerste keer van het nest af zijn. Men ziet ze nog enkele weken in de weilanden foerageren en vanaf augustus ziet men steeds grotere groepen jonge ooievaars ontstaan. Soms zit zo'n groep in een weiland of men kan ze zien rondcirkelen in de lucht, dit laatste als oefening en voorbereiding op hun reis naar het zuiden.

De webcam is dan al uitgezet, de streaming van de beelden hiervan werd ons ook dit jaar weer belangeloos aangeboden door **Case Electronics BV te Arkel**, vanaf hier nogmaals hartelijk dank.

De nieuwe webcam welke ik u vorig jaar beloofde is door omstandigheden nog niet geplaatst, maar nu is met Case Electronics afgesproken dat dit na de zomer wordt gerealiseerd. We zijn dan ruim op het tijd voor her volgend seizoen en zullen dan zeker een scherper beeld hebben.

VOGELWERK GROEP – NESTKASTEN 2021

Chris Kramer, Piet Solleveld & Rien de Keijzer

Hoewel het broedseizoen nog niet helemaal voorbij is, geven we alvast een overzicht van de broedresultaten over 2021.

Bosuilen

Deze soort is elk jaar de eerste. We troffen 7 paartjes aan in nestkasten. Bij elkaar hadden ze 13 jongen, 2 paartjes zaten nog op eieren. De nestkast op het terrein bij de Schaapskooi had 5 jongen. Uit 2 kasten vloog een volwassen exemplaar weg, bij controle was er geen sprake van een broedgeval. 2 kasten waren bezet door holenduiven. Al met al een matig resultaat.

Steenuilien

We vonden in totaal 41 jonge steenuiltjes, verdeeld over 13 paartjes. Bij één nestkast lagen 3 jongen op de grond, waarschijnlijk door een steenmarter doodgebeten. Dit is een landelijk probleem, er zijn inmiddels nestkasten ontwikkeld met een anti-marteringang. De betreffende nestkast is door ons vervangen en we hopen volgend jaar op een veilig broedgeval. 2 nestkasten waren bezet door een spreeuw.

*Jonge bosuil komt eens kijken wat er gaande is.
Foto: Jan Horde.*

Kerkuilen

Tot en met 30 juli vonden we in 8 nestkasten 30 jongen. Opvallend waren de grote verschillen: sommige jongen stonden op uitvliegen, terwijl andere paartjes nog zaten te broeden. In augustus en september doen we nog een controle en vinden we hopelijk nog enkele broedgevallen. In totaal hebben we 34 kasten in ons bestand. Het matige resultaat hangt waarschijnlijk samen met de lage muizenstand.

Torenavalken

Op diverse locaties hangen deze open nestkasten. Uit de 5 broedgevallen kwamen 20 jongen groot. Een mooi resultaat op zich. Al zijn 5 broedparen wel erg weinig. Wie weet meer paartjes?

En: als iemand vragen heeft over zijn "eigen uilen"... er moeten toch meer broedgevallen in onze streek bekend zijn. We kunnen adviezen geven en plaatsen op verzoek nestkasten op geschikte locaties.

Zwarte Sterns

Op 27 april werden 20 vlotjes geplaatst in de plas langs de Linge, in polder De Eng. Zie De Dompfoorn van juni j.l. Eind mei waren er 12 broedparen, 2 hiervan kregen geen jongen.

Dit steenuiltje kijkt wel héél streng... Gepikeerd omdat zijn privacy wordt verstoord?

Vertroetelen van de partner...

De 10 overige hadden op 19 juni, 19 jongen. In de weken daarna verdwenen er nog 6. Zo zijn er dit jaar dus 13 uitgevlogen. Niet veel misschien, maar aan de andere kant: zonder nestvlotjes zouden er geen broedgevallen zijn. De meeste zwarte sterns broeden op vlotjes. De oorspronkelijke vegetatie van krabbenscheer is verdwenen uit onze streek. Inmiddels zijn de vlotjes weer opgehaald met de kano, schoongemaakt en waar nodig hersteld. Klaar voor het volgende jaar. Een medewerker van Staatbosbeheer nam contact op om te komen kijken bij ons werk. Men heeft beloofd om in het winterseizoen de opslag bij de plas weg te halen om kraaien en andere predatoren te weren. We zijn benieuwd.

Ijsvogels

Deze soort heeft een behoorlijke terugslag gecasseerd dit jaar. De koudeperiode in februari zal hiervan de oorzaak zijn. Slechts enkele broedgevallen werden aangetroffen. Op een paar plaatsen in de streek onderhouden we een broedplek.

Tenslotte

In het komende najaar doen we de overige controles, m.n. de zangvogelkastjes en maken we alle kasten schoon, zodat onze "vrienden" heerlijk en hygiënisch kunnen overwinteren. Mochten er vogelvrienden zijn die geïnteresseerd zijn in dit mooie werk, neem contact op met één van ons, wij zijn ondertussen samen zo'n 200 jaar oud.

...en van de pullen.

Foto's: Hille de Bruin.

Jolanda Lemcke

Ergens in een stukje heb ik u al eens geschreven dat ik in het onderwijs werk. Een prima baan, waar ik erg van genieten kan. Met name omdat onderwijs voor mij in essentie bestaat uit: ontmoeten. Elkaar in de ogen kijken, naar elkaar luisteren, met elkaar in gesprek gaan en dan graag: de dieptes van elkaar ontdekken. In de klas, in het team gaat het vaak om iets overdragen. Wil je dat goed doen, wil je dan meer bieden dan alleen de kennis over iets en dat wil ik, dan spelen vragen als: “Hoe komt over wat ik wil uitdragen/uitleggen?”, Wanneer en hoe moet ik bijsturen als de ander net de clou niet pakt of een heel ander denk/werkpad inschiet?” Dan maakt ontmoeting het verschil. Juist omdat ik zo graag met anderen werk, met anderen in relatie sta en dingen van daaruit opbouw, was die coronatijd een ellende voor mij. Naast al dat akelige rond ziek-zijn en ziek-worden (of bang zijn om het te worden), eenzaamheid en overlijdens, gesloten bedrijven, onzekerheid over werk... miste ik die ontmoetingen zo heel, heel erg. Op ontmoeten stond bijna straf: niet te dichtbij, liever thuiswerken... het is niks voor mij. Ik kon geen verschil meer maken.

Gelukkig eindigde het schooljaar redelijk ‘normaal’: de meesten waren weer op school, we mochten weer samen in een lokaal zijn (op anderhalve meter afstand). Er was veel in te halen aan gesprekken, er moest worden getroost, gesteund, geluisterd en overlegd. Er waren grote verschillen ontstaan in vooruitgang bij leerlingen en leraren en juist die verschillen wilde ik weer kleiner maken. Wat een klus!

Zo gingen we halverwege juli de vakantieperiode in. Ik was heel blij dat ik me even kon terugtrekken uit al die ontmoetingen. Even in mijn eigen cocon, als een pop van een rups. Even rust, even afstand van alle drukte, even tot-mezelf-komen, om sterker en mooier half augustus weer tevoorschijn te komen. Dat rit-

me van opbouw in augustus/september, een climax in december (rond kerst) een drukke ‘oogstperiode’ in mei (examens) en dan een rustperiode in juli en augustus bepaalt mijn leven al zo’n 30 jaar. Een steeds terugkerend patroon, maar dit jaar was het anders, een groot verschil...

Ook in de natuur zien we veel cyclische patronen. De afwisseling van de seizoenen: lente, zomer, herfst en winter, periodes van groei, oogst en rust. De cyclus van een vlinder – ik vergeleek mijzelf er zojuist al mee – van eitje naar rups naar pop naar vlinder, die weer eitjes legt, is er ook zo een. Kikkerdril, kikkervisjes, kikker en weer dril: ook zo een. Tijdens wandelingen struikelen we momenteel bijna over heel veel kleine springende kikkertjes. Het ritme van eb en vloed, van dag en nacht...

Patronen, cycli, ritmes geven afwisseling, houvast, tijdsbesef en doen je steeds weer beseffen dat alles zo bijzonder in elkaar past. Juist als het patroon doorbroken wordt, zie je het verschil. Dan pas zie je hoe belangrijk en hoe bijzonder het is/was. In de natuur zien we – helaas – veel voorbeelden van verstoring van ritmes. Te veel licht in de nacht, te veel water dat wordt onttrokken aan het grondwater, te veel mest, te weinig stilte en rust, te weinig insecten... Verstoringen/ veranderingen/verschillen, veroorzaakt veelal door de mens.

Ons menselijk ingrijpen op zoveel gebieden en op zo grote schaal heeft inmiddels kettingreacties veroorzaakt die we nauwelijks kunnen bevatten en niet meer kunnen keren. Als individu stellen we daarin niets voor. We leven relatief kort, we kunnen (en sommigen willen) de effecten van ons gedrag op lange termijn niet zien. Onderzoekers proberen die lange-termijn-gevolgen in kaart te brengen en de toekomst te beschrijven. Hun voorspellingen zijn alarmerend. Lastig is dat ze een verwarrend beeld geven. Al jaren wordt gemeld dat de aarde opwarmt, maar recent onder-

zoek naar de golfstroom die afzwakt, is voor andere wetenschappers reden om te vertellen dat het – hier in Europa – kouder kan gaan worden. In beide gevallen is de invloed op dieren, planten, landschappen en dus op ons mensen enorm. De ene kant op of de andere kant: het gaat verschil maken met nu. Het gaat sluipend. Het treft vaak eerst de kleine onderdelen in onze complexe biosfeer: bacteriën, insecten... Soms lijkt de verandering niet eens zo'n bedreiging. U hoort ook vast wel opmerkingen als: "...lekker toch, die warme zomers...", "... Opwarming van de aarde...ach, het zal mijn tijd wel duren, toch?... ", "...heerlijk zo weinig muggen en steekvliegen..." Maar u en ik weten dat deze kleine voorboden van systemen, patronen die ontregeld raken, ingrijpende gevolgen brengen.

De oorzaak ligt bij ons menselijk gedrag. Niet het gedrag van de eenling, maar het gedrag van ons mensen als massa, als kudde in een patroon van consumeren en kortzichtigheid.

We worden erin meegetrokken. Is dit een verhaal over doemdenken?

Nee, in die massa staan eenlingen, staan energieke en bevlogen mensen op. Mensen die initiatief nemen om patronen te keren: minder consumeren, minder reizen, minder verspilling, minder vervuiling, meer aandacht voor rust, meer respect voor oeroude ritmes, meer bewustzijn voor leven (niet alleen dat

van mensen nu en hier, maar van alle organismen vroeger, nu en in de toekomst).

Ik ken ze.

U kent ze vast ook. De bio-boer; de mensen van De Schaikse Weelde; de groep die sap wil laten persen van onbespoten fruit dat geplukt wordt bij de Wiel; de bewoner van de Dorpsstraat, die zijn huis verbouwt met natuurlijke bouw- en isolatiematerialen; de vrijwilliger bij de Natuur- en Vogelwacht; Ze zijn er: mensen die het verschil willen maken. De 'omdenkers', die zoekers naar de andere manier. Ze ontmoeten elkaar, leren van elkaar, luisteren naar elkaar, ondersteunen en versterken elkaar. Samen vormen ze een groeiende massa. Groot genoeg om verschil te kunnen maken?

Ik heb u al verteld: ik werk in het onderwijs. Ik werk met mensen in de groei: mensenrupsen in een wereld die lijkt te bestaan uit allemaal rupsjes-nooit-genough. Ik zie ze onpoppen, die jonge mensen. Er ontstaan vele kleuren vlinders en af en toe een heel bijzondere mooie. Zo één waarmee echt contact ontstaat, waarbij even de diepte zichtbaar wordt. Eenlingen, maar samen een nieuwe massa met een hoopgevende energie, met een prachtige gedrevenheid.

Dat maakt verschil!

BIJZONDERE VOGELWAARNEMINGEN IN VIJFHEERENLANDEN

Arie Versluis, foto's Johan Janssen

In de maandelijkse nieuwsbrief van Waarneming.nl staat altijd gemeld hoeveel waarnemingen er in de dan afgelopen maand zijn geplaatst op de gelijknamige website. Afgelopen juni waren dat er 1.450.000 met daarbij ook nog eens ongeveer 1.000.000 begeleidende foto's. Vooral vogels, planten en nachtvlinders waren populair. Ook wordt in de brief altijd de top vijf van gebieden genoemd waarvandaan de meeste waarnemingen zijn gemeld. Deze keer was de nummer 1 op de lijst de slechts 54,7 grote locatie Ameide-Zouweboezem, hiervandaan werden liefst 67.960 meldingen doorgegeven, dit betrof deze keer waarschijnlijk hoofdzakelijk vogels.

Dat dit relatief kleine gebied deze keer zo goed scoorde is goed te verklaren. Door de daar aanwezige zwarte sternkolonie trekt dit gebied jaarlijks vanaf mei veel vogelaars en natuurfotografen, en de purperreigerkolonie iets verderop is voor deze mensen een extra trekpleister. Maar dit jaar speelde er meer, er zat namelijk al langere tijd een kokardezaagbekman in het gebied en vanaf 20 mei werd daar ook een paartje witvleugelsterns gezien. Dit laatste werd geheim gehouden, ook door Waarneming.nl. Maar via Facebook en app-groepjes begon het toch rond te zingen en per abuis kwam het ook een enkele keer bij

Tweemaal de mannelijke kokardezaagbek, een bijzonder markante en fraaie verschijning. Het is een Noord-Amerikaanse vogelsoort, die heel af en toe als dwaalgast in Europa terecht komt. In onze contreien ontsnappen echter vaker kokardezaagbekken uit gevangenschap. Ze kunnen hun kopveren als een kapje opzetten, wat op de bovenste foto te zien is.

Waarneming in beeld. Begin juni zond RTV Utrecht een door Eddy Zoëy gepresenteerde natuurdocumentaire over de Zouweboezem uit. In deze fraaie film kwamen de witvleugelsterns ook in beeld en werd verteld dat het hier waarschijnlijk een eerste broedgeval van deze fraaie vogelsoort in de provincie Utrecht betrof. Toen ook het zeer populaire programma *Vroege Vogels* er nog melding van maakte, ging het vanaf begin juni los op en langs de Boezemweg.

Deze hele maand was het een drukte van jewelste, vele tientallen auto's stonden her en der geparkeerd, ook uit Duitsland en België. Op de bekende vlonder bij de sterns stonden soms niet helemaal coronaproof 12 of 15 personen op krap 8 m². Ook de zogenoemde soortenjagers stroomden nu toe, want deze soort ontbrak nog op menige persoonlijke lijst. Al deze bezoekers zagen tijdens hun be-

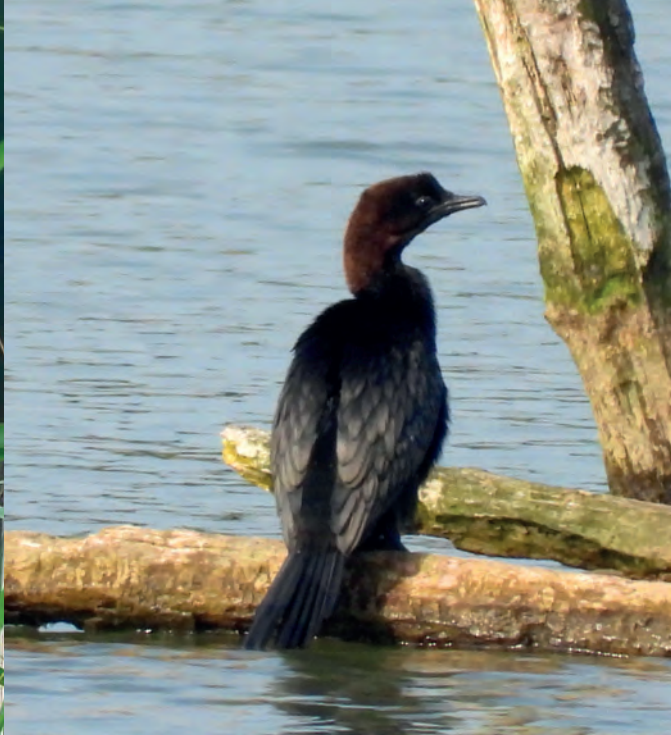
Drie foto's van een familie witvleugelstern. Het is een Oost-Europese en Siberische soort, die in Nederland schaars doortrekt en af en toe broedt, zoals dit jaar in de Zouweboezem, tussen 'gewone' zwarte sterns.

zoek natuurlijk ook heel veel andere vogelsoorten, sommigen meldden er op zo'n dag wel 50. Dan tellen de aantallen flink op en dat is waarschijnlijk een van de verklaringen voor het hoge eindtotaal. Half juli waren alle jonge sterns vliegvlug en gingen ze met de oudervogels op trek naar hun winterverblijf. Ook alle vogelaars en consorten verdwenen als bij toverslag naar een voor mij onbekende locatie, sommigen kwam ik later nog elders in de VHL tegen. Persoonlijk is mij opgevallen dat het lijkt alsof de zwarte sterns aan de jaarlijkse stroom van mensen gewend zijn geraakt.

Twintig jaar geleden was het nog zo, dat als men langs de kolonie liep, je door de oudervogels met vleugelslagen

werd bestookt. Ook met prikken naar je hoofd probeerden zij hun broedlocatie te verdedigen. Dit doen ze nu niet meer.

Maar ook in juli was er voor vogelaars genoeg te beleven in onze mooie streek, het begon gelijk al de eerste dag van de maand:

Links de woudaap, rechts de dwergaalscholver bij Everdingen. De woudaap – of het wouwaapje, de vogel klimt als een aapje door de vegetatie en roept ‘wróh’, wat lijkt op ‘wauw!’ – is een zeldzame Nederlandse broedvogel die sterk is achteruitgegaan. De dwergaalscholver broedt in Midden-, Zuid- en Oost-Europa en verder naar het oosten in Azië. Het is in Nederland een dwaalgast die de laatste jaren vaker gezien wordt.

bij Everdingen was een dwergaalscholver gespot. De andere dag het was mooi fietsweer, mijn vrouw en ik gingen ook eens kijken. We hoefden niet naar de vogel te zoeken, vanuit de verte zagen we al een rij mensen met allerlei apparatuur en vele lange lenzen naar een bepaald punt kijken en daar zat hij/zij. Ze zijn maar half zo groot als de bij ons bekende aalscholver en anders dan bij hun soortgenoot is de kop en hals donker roodbruin van kleur. Deze dwaalgast leeft volgens mijn vogelboek in ZO-Europa, W-Azië. Dat zelfde weekend werd bij Everdingen ook de zeer zeldzame woudaap gezien en gehoord, het betrof een mooi mannelijk exemplaar. Beide soorten trokken in enkele dagen honderden belangstellenden en rijen auto's langs de dijk.

Maar er was meer te genieten, want langs de Lekdijk tegenover de Boezemweg bij Ameide-Sluis broedde een roerdomp. Dit was slechts bij een enkeling bekend en werd om verstoring te voorkomen stilgehouden. Na enkele weken kwamen op 8 juli de 2 jongen van

het nest en uit het riet, vanaf die dag waren ze vanaf de 8 meter hoge dijk voor eenieder goed te zien. Dit was voor velen een buitenkans, want hoewel deze soort in onze regio niet tot de zeldzaamheden wordt gerekend, krijgen slechts weinig mensen deze vogel ooit echt in beeld. Dit danken deze vogels aan hun goede schutkleur en hun vermogen om zich door het riet te verplaatsen zonder dat er één stengel beweegt. Maar nu bevonden zich 2 jongen in het halfopen moerassige weiland achter het riet en werden door de af en aan vliegende moedervogel van voedsel voorzien. Dat alles was regelmatig goed te zien en te fotograferen dus trok na de eerste meldingen op Waarneming het roerdompgezin al snel veel mensen. Er groeide een echte fanclub van personen die dagelijks het wel en wee van de vogels volgden en bespraken. Deabri van busmaatschappij Qbuzz werd voor enkele weken in beslag genomen en gebruikt als uitkijkpost, clubhuis en vergaderlokaal. Een en ander gaf soms wel overlast voor het doorgaande verkeer, maar na ruim 2 weken

Leden van het roerdompengezin in actie in de Achthovensche Uiterwaard. Zie ook het volgende artikel van Paul van der Waal.

konden de jongen vliegen en waren ze vertrokken, langzaam maar zeker keerde ook de rust langs de dijk weer terug.

Behalve de publiekstrekkingen welke ik hiervoor noemde, zijn er in juni en juli nog een aantal zeldzame soorten gezien, ik noem er een paar. Twee dagen lang was er in Overboeicop een groepje van maximaal 8 vliegieren te zien, maar ook een zeer zeldzame monniksgier werd gemeld. Een enkele keer werden soorten als de patrijs, wielewaal, kwartel en zomertortel gehoord en/of gezien, die tegenwoordig ook zeldzaam zijn.

Ook werden een grauwe kiekendief, een kruisbek, een bijeneter en een roodmus gespot. Af en toe zag men casarca's en bij Everdingen zat enige tijd een kwak, helaas kregen slechts weinigen deze fraaie reiger voor de kijker of camera.

Al enige tijd wordt er heel af en toe melding gemaakt van een rode ibis vanaf meerdere locaties in Neder-

land. Ook is er eentje te zien geweest in Herwijnen en in Hardinxveld, hiervan kan men foto's zien op Facebook. Op 26 juli vloog een exemplaar over het uitkijkpunt op de scheiding van de Zouweboezem en de Kikker, twee verbaasde oude vogelaars zagen hem in de verte verdwijnen.

Deze fraaie exotische verschijningen leven aan de noordelijke kustgebieden van Zuid-Amerika. Maar mogelijk is dit een exemplaar uit dierenpark Planckendaal te België, hier ontsnapten eind vorig jaar, nadat een vogelverblijf tijdens een zware storm beschadigd raakte, 14 exemplaren van deze fraaie rode vogels. Van deze groep zijn er tot nu toe slechts 10 vogels teruggevonden.

Dus zoals u hier leest en kunt zien op bijgevoegde foto's hoeft men voor bijzondere vogelwaarnemingen niet altijd ver weg, in onze eigen mooie streek is veel te zien. Ervaren vogelaars weten jaarlijks wel 150 tot 200 verschillende soorten in de kijker te krijgen. Kijkt u eens op **www.vijfheerenlanden.waarneming.nl** en zie wat anderen allemaal hebben waargenomen, wellicht krijgt u zin om er ook eens op uit te gaan. Wilt u van anderen leren, ga dan eens mee met een excursie, want samen zie je meer. Houd voor het aanbod hiervan de agenda van onze vereniging in de gaten. En mocht er weer een beginnerscursus vogelen worden aangeboden, geef je dan op.

Ik vraag ook nog even uw aandacht voor de landelijke website **www.waarneming.nl** die in 2005 is opgestart. U kunt op deze site de doelstellingen bekijken en er is heel veel te zien aan data en fotomateriaal.

Als nadeel van de site wordt wel genoemd dat bijvoorbeeld de toplist van soorten leidt tot competitie onder

Twee foto's van de kwak die een tijdje bij Everdingen bivakkeerde.

vogelaars voor een hogere notering op deze lijst. Dit zou dan leiden tot onnodig veel gereden autokilometers. Maar waarschijnlijk valt dit mee want echte zeldzaamheden worden niet heel vaak gemeld en veel vogelaars geven juist om verstoring te voorkomen hun waarnemingen niet of onder embargo door. Ook waarneming.nl vervaagt uit voorzorg meldingen van kwetsbare soorten.

En dat het ook zonder auto kan bewijst onze eigen baardman die anders dan zijn bekende

collega baardmannetjes van het gelijknamige Tv-programma in en buiten de regio gaat vogelen op zijn E-bike. Mooi is dan ook dat juist deze man afgelopen juni de meeste waarnemingen heeft gemeld voor het gebied Ameide-Zouweboezem, namelijk 1244.

In juli kwamen de meeste meldingen uit Burgum in Friesland. Hoewel dit gebied flink groter is, stopte daar de teller bij 20.485, aanmerkelijk minder dan de 67.960 van een maand eerder bij de Zouweboezem.

Drie casarca's (eentje gaat schuil achter een soortgenoot), rechts op de voorgrond een krakeend (te herkennen aan de witte spiegel). De mooi gekleurde casarca broedt vanouds in Azië, Zuidoost-Europa en Noord-oost-Afrika. In Europa breidt hij zich westwaarts uit; vermoedelijk gaat het veelal om nazaten van vogels die ontsnapt zijn uit dierenparken en dergelijke. In Nederland is het nu een zeldzame broedvogel.

DE ROERDOMP, EEN SLUIPER DOOR HET MOERAS

Paul van der Waal

Soms heb je in de vrije natuur een 'aha-belevenis'. Een ervan was in juli 2021. Na een vogelexcursie in moerasgebied de Zouweboezem van 'het Zuid-Hollands Landschap', reden we naar de winterdijk langs de rivier de Lek. Een echtpaar tuurde gefascineerd naar een vogel in de uiterwaarden. 'Ja mijnheer, daar sluipt een roerdomp door de vegetatie.' De ene keer was de vogel zichtbaar, dan weer niet. Opeens rende moeder roerdomp naar een andere kant en... gevolgd door twee bijna volwassen nakomelingen. Dus DRIE roerdompen lieten zich even bewonderen: een 'lukkie'. En dan bij deze waarneming te bedenken dat deze vogels een verborgen, geheimzinnig leven leiden in riet- en moerasgebieden. Moerassen en woestijnen zijn natuurgebieden waar bepaalde dieren afgezonderd leven. Hierbij denken we aan Psalm 102:7a, waar we lezen: 'Ik ben een roerdomp der woestijn geworden.' Nederland telt slechts 310-380 broedparen tussen de jaren 2013 en 2015. Verder heeft 'rietdomp' fantastische schutkleuren: geel met licht-en-donkerbruine figuren op het verenkleed. Ook een lichtgroene snavel en dito poten. Een mooi detail: aan de middelste tenen heeft de 'putoor' een poetsnagel met een hoornen kam. Dit dient om de binnenkant van de bek te reinigen na het vangen van een slijmerige vis. Behoedzaam sluipend gaat de vogel op zoek naar voedsel. Vissen, kikkers, bloedzuigers, waterinsecten, enzovoorts. Hij jaagt in voorovergebogen houding op vis. Bij gevaar gaat deze reigerachtige rechttop in het riet staan. Door deze paalhouding is hij vrijwel onzichtbaar. Voelt hij zich in het nauw gedreven? Dan zet hij zijn veren uit en probeert bliksemsnel het oog van zijn tegenstander te spietsen. De roep van de roerdomp klinkt als een doffe, hol klinkende geluidsstoot. Zo ongeveer: 'hoe-hoe-hoe, wroemp!' Natuurvorser Thijsse schrijft: 'Net of je in de verte een auto hoort met een mankement aan de claxon.' De baltsroep in april

of mei klinkt gedempt loeiend en is van ver te horen. Interessant is ook wat Nozeman en Sepp in 'Nederlandsche vogelen' over de roerdomp schrijven. Er staat boven: 'ardea stellaris of roerdomp'. Zomaar een stukje uit ongeveer 1800; niet of nauwelijks te vergelijken met vogelboeken van nu qua taal, indeling en informatie. 'Het van de Saxen overgenomen woord roerdomp of roertrompe betekent de *'Ardea Stellaris,'* en deeze vogel draegt dien naem, omdat hy in het roer, d.i. riet, zyne woonstee heeft, en aldaer een geluid maekt als kwam het uit een blaeshoorn. De wydvermaerd en zeer taelkundige C. Gesnerus bevestigt ons dit.' De schrijvers beëindigen de uitgebreide beschrijving met: 'De naer de hoogte vliegende roerdompen beschryven in hunne vlugt eene linie welke men slakketrek noemt. Hun vleesch wordt van veelen voor een goed wildbraet gehouden.' En dan het gewicht te weten: 0,9 tot 1,1 kg. De meeste van onze weinige roerdompen proberen hier te overwinteren, maar sommige trekken naar het Middellandse Zeegebied of zelfs tropisch Afrika. Op pagina twee van ons tijdschrift 'de DOMPHOORN', prijkt trots een kleine groen gekleurde roerdomp. Gelukkig komt deze prachtige vogel nog steeds voor in de Vijfherenlanden. Ze zijn het beschermen meer dan waard!

Behoedzaam sluipend. Foto: Johan Janssen.

PRESENTATIEAVONDEN OKTOBER–DECEMBER 2021

De dia-avonden heten vanaf nu presentatieavonden. De laatste jaren waren er haast geen dialezingen meer, het waren foto- of filmpresentaties in PowerPoint, of ze waren gemaakt met een film- of fotoprogramma. De naam dia-avond is dus niet meer van deze tijd, vandaar deze verandering.

Wij zijn Eric Gibcus en Teus van Ravesteijn en hebben het stokje overgenomen van Simon Bakker, die van 2007 t/m 2020, dus 14 jaar lang, deze avonden georganiseerd heeft. Het waren allemaal leuke en interessante avonden met veel wisselende thema's. Simon, bij dezen bedankt voor de vele plezierige en interessante avonden. Wij zullen gaan proberen dit hoge niveau van presentaties te vervolgen.

Dit jaar starten we weer op, met de presentaties die voor het najaar van 2020 gepland waren. Gelukkig heeft iedereen die een presentatie zou geven zich bereid verklaard alsnog te komen. Wij zullen onszelf hieronder kort voorstellen.

Mijn naam is **Eric Gibcus**

Mijn grootste hobby is natuurfotografie in de breedste zin van het woord, een allrou-

der zeg maar. Ik ben tot nu toe geen lid van de Natuur- en Vogelwacht maar al jaren een bewonderaar van deze vereniging. Mijn eerste kennismaking met deze club was via DDN (Deel De Natuur), een website voor en door enthousiaste natuurfotografen die bijeenkomsten in de Schaapskooi hielden. Verder fotografeer ik al jaren natuur in de Vijfheerenlanden, dus toen mij gevraagd werd om samen met Teus het stokje van Simon over te nemen, heb ik wel even getwijfeld maar toch ja gezegd. Ik hoop dat Teus en ik een net zo gevarieerd en boeiende presentatiereeks zullen neerzetten als Simon heeft gedaan.

Ik ben **Teus van Ravesteijn**

Sinds 2013 ben ik lid van de Natuur- en Vogelwacht. Mijn hobby van fotograferen heb ik toen opgestart en dat doe ik nog steeds. Ik fotografeer hoofdzakelijk vogels, maar alles in de natuur heeft mijn interesse en daarvan maak ik ook regelmatig foto's. Ik ga ook graag mee met de excursies, als ik tijd heb natuurlijk en ga sinds een paar jaar mee naar Texel.

Wij hopen dat u van de presentaties zal genieten en zijn intussen bezig met voorjaar 2022.

7 oktober - Zwerven over de Kampina

Hans de Braal

De Kampina is een natuurgebied met bos, heide en beekdalen in de provincie Noord-Brabant, gelegen tussen Boxtel en Oisterwijk. Het gebied is sinds 1929 grotendeels eigendom van de Vereniging Natuurmonumenten en is ruim 1200 hectare groot. De naam verwijst (in het Latijn) naar de Kempen. Fotograaf Hans de Braal neemt u mee op zijn zwerftochten door dit gebied, in alle jaargetijden. We zien de gevarieerde landschappen, de plantenwereld, de vogelwereld en de insectenwereld, waarin vooral vlinders en libellen opvallende verschijningen zijn.

Hans de Braal is een natuurfotograaf die al eerder in de Schaapskooi presentaties heeft gegeven onder andere over natuur in Zuid-Afrika en Israël.

21 oktober - Bedreigde schoonheid

Annette van Berkel

We gaan kijken naar een aantal zeldzamere Nederlandse vlinders, waarbij een heel aantal Rode Lijstsoorten aan bod komt. We beginnen echter dicht bij huis met de cyclus van het bont zandoogje om vervolgens de tuin te verlaten en vooral de zeldzamer vlinders te ontmoeten die je juist in natuurgebieden moet zoeken. Hoe leven zij? Wat doen zij en waarom doen zij dat? En hoe doen hun rupsen het? En dat alles met film.

De grote vuurvlinder, de pimperlblauwtjes, de veenvlinders, een aantal parelmoervlinders, de kleine heivlinder maar ook veel gewonere als bruin blauwtje of heideblauwtje gaan we ontmoeten.

Annette filmt al bijna 20 jaar dagvlinders voor de Vlinderstichting. Van dat filmmateriaal maakt ze korte films waarin allerlei aspecten van het vlinderleven centraal staan. Vanavond laat zij een aantal films zien. Hierbij geeft ze live commentaar.

*Boven: grote vuurvlinder; linksonder: pimperlblauwtje (Kars Veling).
Rechtsonder: kleine heivlinder bij dennenappel (Annette van Berkel).*

4 november - Microscopie

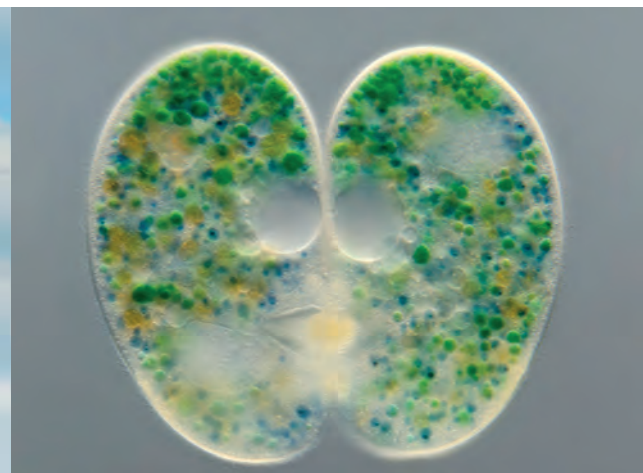
Wim van Egmond

Wim van Egmond (Den Haag 1966) volgde een opleiding schilderen en fotografie aan de Rotterdamse kunstacademie. Na zijn afstuderen richtte hij zich uitsluitend op de fotografie. Eén van de thema's in zijn werk is de menselijke waarneming en hoe fotografie gebruikt kan worden als een verlengstuk daarvan. Hij specialiseerde zich in optische technieken zoals fotografie door de microscoop (fotomicrografie) en stereoscopische fotografie. Zijn werk manoeuvreert tussen kunst en wetenschap. Hij gebruikt de natuur als onderwerp maar er blijft altijd een zekere mate van abstractie en vervreemding in zijn foto's. De keuze voor het portretteren van micro-organismen heeft daar ook mee te maken. De foto's zijn eigenlijk puur realistisch maar omdat de onderwerpen ons onbekend zijn worden het abstracte werken. Het uitvergroten van de werkelijkheid is ook te zien in zijn landschapsfotografie. Hele kleine stukjes landschap worden zo sterk uitvergroot dat niet zichtbare details tevoorschijn komen.

Net voorbij ons gezichtsvermogen bevindt zich een betoverende wereld van ééncelligen en andere minuscule wezentjes. Ze zijn alleen maar zichtbaar te maken met behulp van een microscoop. Het vergt speciale prepareertechnieken, geduld en handigheid om de organismen goed in beeld te krijgen. Wim van Egmond beheerst de microbendressuur tot in de fijne kneepjes. Hij won meerdere keren de Nikon Small world competition, de internationale wedstrijd voor fotografie door de microscoop.

Hij deed in 2009 mee aan het televisieproject over de reis van de Beagle en fotografeerde gedurende het eerste traject plankton. Tussen 2008 tot 2014 droeg hij bij aan de realisatie van Micropia, het eerst museum voor micro-organismen in Artis, Amsterdam.

De afgelopen jaren maakt hij ook films door de microscoop en time-lapse-opnamen van wortelgroei en bodemorganismen zoals schimmels.

Gerard de Laak, Sportvisserij Nederland. Gerard werkt al meer dan 30 jaar in het visonderzoek en heeft veel kennis van visvangst, de biologie en ecologie van vissen, vismigratie en herintroductieprogramma's van verdwenen riviertrekvisen.

Waarom migreren vissen? Doen alle vissen dat? Wat is migratie? Riviertrekvisen waren vroeger van zeer groot belang voor vissersplaatsjes langs de grote rivieren. Het ging niet alleen om de visvangst, maar ook allerlei toeleverende bedrijven, handelaren, touwslagers tot kroegbazen verdienden er een boterham mee. Nog maar honderd jaar geleden was de riviervisserij van groot belang, nu is het al bijna vergeten. Hoe is dit gekomen? Wat waren riviertrekvisen? Wie kent nog namen als schieraal, schotjes, hengsten en meivis? Waarom trekken deze vissen überhaupt? Hoe zit dat nu met het stekelbaarsje? Gerard de Laak van Sportvisserij Nederland probeert hier een antwoord op te geven in een lezing van ongeveer 2 keer 45 minuten. De visserij van vroeger wordt belicht en de levenscyclus van vissen komt aan bod. De riviervisserij bestaat eigenlijk niet meer en hoe is dit gekomen? Is er kans op herstel van riviertrekvisen? De waterkwaliteit is sterk verbeterd, maar liggen er nu soms andere bedreigingen op de loer?

De lezing over vismigratie wordt ingeleid door een korte beschrijving van de organisatie Sportvisserij Nederland. Tijdens en na de lezing is er ruim gelegenheid om vragen te stellen.

2 december - DUTCH WAVE, het Nieuwe Tuinieren**Hans Ringers**

De term Dutch Wave kwam van een Zweedse botanicus en sloeg op de ontstane stroming in de Nederlandse tuincultuur. Vóór de eeuwwisseling ontstonden er tuinen met als kenmerk een meer natuurlijke, lossere beplanting. Dat was het gevolg van onder andere het weven van hoge en lage planten door elkaar.

Piet Oudolf, Rob Leopold, Henk Gerritsen en Ton ter Linden waren de voorlopers van deze stroming. Het gebruik van vaste planten, eenjarigen, grassen en bolgewassen gecombineerd, die het hele jaar

door de moeite waard zouden zijn. Hiermee creëerden ze zo'n weldadige sfeer, dat je de indruk krijgt in wonderbaarlijk mooi natuurschoon te zijn beland.

Piet Oudolf is waarschijnlijk de meest invloedrijke tuinontwerper van Nederland en in het buitenland misschien nog wel beroemder dan hier en de belangrijkste vertegenwoordiger van de Dutch Wave. Piet: "Planten zijn muzieknoten. Ik bedenken de compositie, ik weet hoe het klinken moet, maar een ander voert het uit".

De Vlinderhof en Piets eigen tuin in Hummelo, tuinen in Engeland (o.a. Pensthorpe, Scampston Hall) en tuinen in Duitsland van zijn hand, komen vanavond voorbij. Ook wordt er aandacht besteed aan privétuinen in binnen- en buitenland met het stempel: Dutch Wave.

16 december - Yellowstone, een wereld van contrasten

Fred de Gier

Audiovisuele presentatie door geoloog en natuurfotograaf Fred de Gier.

Fred is geoloog en gepassioneerd natuurfotograaf. Een gelukkige combinatie, want gebieden die geologisch interessant zijn blijken vaak ook zeer fotogeniek te zijn. Zo ook Yellowstone, 's werelds oudste nationale park. Een supervulkaan, niet alleen in omvang maar ook in schoonheid. Fred zal tijdens zijn presentatie niet alleen spectaculaire beelden laten zien, maar ook uitleg geven over

het ontstaan en de toekomst van het gebied. De beelden zijn voor een deel gemaakt in de herfst, wanneer de kleuren op z'n mooist zijn. Voor een ander deel zijn de foto's in de winter gemaakt. Yellowstone is dan een onherbergzaam gebied, bedolven onder een metershoog sneeuwdek, waar dieren het zwaar hebben. Slechts weinig mensen wagen zich in die periode in het park. Yellowstone is met recht een wereld van contrasten, warm en koud, egaal wit en kleurrijk, aaibaar en ronduit gevaarlijk.

PLANKEN WAMBUIS

Hans de Braal

Rond en in de meivakantie bracht ik wat tijd door in Otterlo. Otterlo is 'strategisch gelegen' vlak bij de natuurgebieden Hoge Veluwe en Planken Wambuis. Menige morgen stapte ik om 6.00 's morgens vanuit mijn warme bedje op de fiets om te gaan fotograferen. Een korte samenvatting van die fototripjes is: kou! Een aantal keren was de vegetatie bedekt onder een redelijke laag rijp. Dat levert mooie plaatjes op, en koude handen en voeten.

Het Planken Wambuis is een mooi gevarieerd natuurgebied dat bestaat uit heide, bos, zandverstuivingen en wildweiden, vaak voormalige akkers.

Ik vind het een hele uitdaging om bos te fotograferen. Als het wat mistig is geeft dat vaak wel mooie effecten, vooral in de vroege ochtenduur.

Als je 'Veluwe' zegt, dan zeg je natuurlijk ook 'wild'. De edel-

New Forest pony op de heide.

herten verschuilen zich, zeker in deze tijd van het jaar, vaak in de rustgebieden. Af en toe zag ik toch een hert. Reeën lieten zich des te vaker zien. In het Planken Wambuis vindt ook begrazing plaats door New Forest pony's en Spaanse runderen. De benaming 'pony's' kan je overigens wel op het verkeerde been zetten. Het zijn gewoon flinke dieren, die een leek zoals ik eerder 'paard' zou noemen. De Spaanse runderen zijn zwart en hebben een imponerend stel horens. Verder zijn er natuurlijk wilde zwijnen, ik zag ze ook met een flink aantal frislingen (biggen). Behalve dit grote wild zijn er ook kleine zoogdieren zoals eekhoorns en muizen. Eenmaal zag ik een boommarter maar dat was helaas een aangereden exemplaar...

Wanneer je vanuit Otterlo richting Oud-Reerst fietst om daar het Planken Wambuis in te gaan, zie je aan de linkerhand de hekken van de Hoge Veluwe. Een aantal keren zag ik achter het hek edelherten en reeën, maar ook moeflons. Gratis!

Natuurlijk ontbreken ook de vogels niet in zo'n mooi gevarieerd gebied. Van een collega kreeg ik overigens de tip dat op de Hoge Veluwe draaihalzen (een kleine spechtensoort) te zien waren. Na bij een goede kennis geïnfor-

Ree, altijd oplettend.

Spaans rund.

meerd te hebben waar ik de draaihalzen precies zou kunnen vinden, ben ik op een morgen niet naar het Planken Wambuis, maar naar de Hoge Veluwe gefietst. Ik trof daar gelukkig de draaihalzen aan, na enig zoeken en met hulp van een paar andere vogelaars. Het was voor mij de eerste waarneming van deze zeldzame broedvogel. De parkleiding van de Hoge Veluwe vraagt, terecht, van de bezoekers om zo'n nest niet te verstoren en op afstand te blijven. En omdat draaihalzen maar iets groter zijn dan een mus, en omdat bovendien de lichtomstandigheden vrij slecht waren, heb ik geen goede foto's van deze mooie vogels kunnen maken. Gemakkelijker te fotograferen waren de zwarte spechten. Deze normaal gesproken ook nogal schuwe vogels hadden een broedholte in een hoge beuk vlak langs de openbare weg, duidelijk aangegeven door... een aantal fotografen met lange lenzen. Soms wordt het zoeken je heel gemakkelijk gemaakt. Overigens trof ik de zwarte specht ook aan in het Planken Wambuis, evenals soorten als grote bonte specht, kleine bonte specht, boomklever, boompieper, boomleeuwerik, fluitier (foto rechtsonder), tuinfluitier, zanglijster, pimpelmees, koolmees, vink, keep, witte kwikstaart, tapuit en gekraagde roodstaart.

Wild zwijn met frislingen.

Open rendiermos. 'Open rendierlicheen', zouden ze in Vlaanderen zeggen. Eronder gaan wel een paar echte mossen schuil, waaronder een klauwtjesmos.

Voor zover ik weet is het Planken Wambuis geen gebied waar veel bijzondere planten groeien. Maar gewone plantjes, en korstmossen, zijn ook mooi! Ik trof onder andere stekelbrem, hondsviooltje en de korstmossen open rendiermos en heidelucifer aan. Daar sluit ik dit artikel dus maar mee af.

Rode heidelucifer, omringd door bruin bekermos ('bruine bekerlicheen' oftewel 'bruine beker').

DAGELIJKS BESTUUR

Voorzitter Mw. J.A.R.M. van Egmond 0345 - 795199
 Secretaris Dhr. J. Stevens 0345 - 616883
 Penningmeester Mw. A. Eleveld 0347 - 322836

Voor spoedgevallen kunt u de leden van het bestuur bellen.

Voor algemene zaken graag een bericht naar het postadres:

Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden
 Overboeicop 15 4145 NN Schoonrewoerd
 www.natuurcentrum.nl
 e-mail: info@natuurcentrum.nl

OVERIGE BESTUURSLEDEN

Mw. J. Lokken 06 - 24340243
 Mw. A. van Zijl-Bogerd 0345 - 641416

ERELEDEN

Dhr. S.H. Bakker Dhr. P.J.J. Solleveld
 Dhr. P.C. Bogerd Dhr. A. Versluis
 Dhr. B. de Groot Dhr. J. Vink
 Dhr. H. de Labije Dhr. G. Zijdeveld
 Dhr. R. Ponsen

LEDENADMINISTRATIE

info@natuurcentrum.nl

De minimumcontributie is per kalenderjaar:

Jeugdleden € 6,25
 Leden € 12,50
 Leden die ook *Het Vogeljaar* ontvangen € 25,50

Voor vragen over uw contributie kunt u bellen met de penningmeester.

Het rekeningnummer voor contributiebetalingen is NL 07 INGB 0001 4752 64 t.n.v. Penningmeester Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden te Vianen. Voor andere betalingen: zie onderaan deze pagina.

WERKGROEPEN

EXCURSIES	B. de Groot	Pr. W. Alexanderstr. 15	4161 AN Heukelum	0345-615991
VOGELS	VACATURE			
AMFIBIEËN	T. den Besten	Rietkamp 8	4133 CT Vianen	0347-374281
PLANTEN	J. de Gans	Weesdijk 18	4132 BL Vianen	06-36299399
NESTKASTEN	P. Solleveld	Korte Kerkstraat 25	4132 BJ Vianen	0347-322307
KNOTWILGEN	J. Stevens			0345-616883
HOOGSTAMFRUIT	A.N. Versluis (verkoop)			0183-602055
MILIEU & RUIMTELIJKE ORDENING	A. van Egmond	e-mail: jarmvanegmond@ziggo.nl		0345-795199
GROENE WINKEL	J. Lokken	e-mail: jantje@laantje51.nl		06-24340243
JEUGDACTIVITEITEN	C. Kramer	e-mail: chr.kramer@outlook.com		0345-619684
DIERENAMBULANCE				06-51111290
VOGELWAARNEMING	H. Evers	e-mail: hanselman109@hotmail.com		
REDACTIE	D. Kerkhof	e-mail: dkerkhof@xs4all.nl		06-51042553
NATUURCENTRUM DE SCHAAPSKOOI	Overboeicop 15	4145 NN Schoonrewoerd		0345-641201
CONTACT PER E-MAIL	info@natuurcentrum.nl			

De Schaapskooi is het natuurcentrum van Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden. Adres: Overboeicop 15, 4145 NN SCHOONREWOERD. Telefoon: 0345 - 641201. De Schaapskooi is geopend donderdag 19.00 - 23.00 uur, zaterdag 10.00 - 16.00 uur en zondag 13.00 - 16.00 uur. Voor overige openingstijden, zie de website www.natuurcentrum.nl

Ons bankrekeningnummer voor productbetalingen (o.a. fruit en Groene Winkel) is NL 57 RABO 0301 9643 94

De Natuur en Vogelwacht 'De Vijfheerenlanden' stelt zich ten doel de belangstelling voor de natuur- en dit in de ruimste zin van het woord- te bevorderen.

Zij wil dit bereiken door:

- Het organiseren van excursies en tentoonstellingen.
- Het houden van lezingen en voorlichtingsavonden.
- Het publiceren in de pers.
- Het stichten van weidevogelreservaten.
- Het stichten van natuurreservaten.
- Het bestuderen en begeleiden van bestemmingsplannen.
- Het plaatsen en onderhouden van nestkasten.
- Het voederen van vogels in de winter.
- Het uitoefenen van controles op de naleving van de vogel- en natuurbescherming wet.
- Het signaleren van aantastingen van de natuur en milieu, in het algemeen, en het voeren van acties hiertegen.
- Het steunen en propaganderen voor verenigingen die natuur- en milieubehoud beogen.
- Het bevorderen van aanplant en onderhoud van knotwilgen.
- Het geven van cursussen.

Opricht 26 april 1966 en goedgekeurd bij Koninklijk Besluit d.d. 18 december 1974 nr.: 85.
Ingeschreven in het Verenigings-register nr.: 40321254 bij de Kamer van Koophandel te Utrecht. Per 1 januari 2009 heeft de vereniging de status van ANBI.

ISSN: 2213-395X